

Valsts kanceleja

Valsts administrācijas skola

Delna

SABIEDRĪBA PAR ATKLĀTĪBU
TRANSPARENCY INTERNATIONAL
LATVIJAS NODAĻA

Valsts kanceleja

Valsts administrācijas skola

“Sabiedrības par atklātību – Delna” un Alianses pret korupciju Latvijā

TIEŠSAISTES KONFERENCE

“TRAUKSMES CELŠANA: NĀKAMAIS LĪMENIS”

2020. gada 5. un 6. novembrī

KONFERENCES ZIŅOJUMS

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Konference ir līdzfinansēta ESF projekta Nr.3.4.2.0/15/I/002 “Valsts pārvaldes cilvēkresursu profesionālā pilnveide korupcijas novēršanas un ēnu ekonomikas mazināšanas jomā” ietvaros.

NL Netherlands

PASAULES
BRĪVO
LATVIEŠU
APVIENĪBA

Konferenci līdzfinansē ASV vēstniecība Latvijā, Nīderlandes Karalistes vēstniecība Latvijā un Pasaules brīvo latviešu apvienība.

Rīga, 2020

SATURS

KONFERENCES ATKLĀŠANA	4
PIRMĀ DIENA: 2020. GADA 5. NOVEMBRIS	6
1. SESIJA: TRAUKSMES CELŠANAS SISTĒMAS IZVEIDE LATVIJĀ – REZULTĀTI, ATZIŅAS UN ATTĪSTĪBAS VIRZIENI	6
Trauksmes celšanas likuma ieviešanas rezultāti	6
Trauksmes cēlēju kontaktpunkta loma un galvenie rezultāti	10
2. SESIJA: TRAUKSMES CELŠANAS MEHĀNISMI CITĀS EIROPAS SAVIENĪBAS VALSTĪS	12
Eiropas Savienības Trauksmes cēlēju direktīvas prasības un izstrādes pamatojums	12
Trauksmes celšana un trauksmes cēlēju aizsardzība Lietuvā („prokuratūras modelis”)	16
Trauksmes cēlēju mājas izmeklēšanas un konsultācijas Nīderlandē („specializētās iestādes modelis”)	17
Trauksmes celšana Francijā – tiesībsargs kā centrālā iestāde („tiesībsarga modelis”).....	19
PANEĻDISKUSIJA: KONTAKTPERSONU TRAUKSMES CELŠANAS JAUTĀJUMOS DOMAPMAIŅA	21
Par kāda veida pārkāpumiem tiek celta trauksme? Raksturīgi piemēri, tendences.	21
Cik lielā mērā saņemtie ziņojumi atbilst trauksmes celšanas kritērijiem un kā to uzlabot?.....	22
Cik veiksmīgi izdodas aizsargāt trauksmes cēlēju identitāti?	23
Cik veiksmīga ir ziņojumu izskatīšana? Kādi ir galvenie izskatīšanas veidi? Kādi ir kompetento institūciju izaicinājumi?.....	24
Kā uzlabot starpinstitūciju sadarbību un risināt kopīgus problēmjautājumus?.....	25
PANEĻDISKUSIJA: EFEKTĪVAS TRAUKSMES CĒLĒJU AIZSARDZĪBAS PRIEKŠNOSACĪJUMI	25
PIRMĀS DIENAS KOPSAVILKUMS	29
OTRĀ DIENA: 2020. GADA 6. NOVEMBRIS	31
1. SESIJA: KĀ TRAUKSMES CĒLĒJU AIZSARDZĪBA MAINA SABIEDRĪBU UN DARBA VIDI?	31
Tiesiskums un cilvēktiesības kontekstā ar trauksmes celšanu	31
Trauksmes cēlēja pieredzes stāsts. Kā trauksmes celšana maina cilvēku	32
Monitoringa rezultāti – kā Latvijā ievieš iekšējās trauksmes celšanas sistēmas	33

2. SESIJA: IESTĀŽU UN UZŅĒMUMU IEGUVUMI, IEVIEŠOT IEKŠĒJO TRAUKSMES CELŠANAS SISTĒMU. IESPĒJAS	33
Lietuvas iestāžu, uzņēmumu pieredze un ieguvumi, ieviešot trauksmes celšanas sistēmu.....	33
Rīgas domes pieredze: sekmīga iekšējās trauksmes celšanas sistēmas ieviešana un darbība	34
Kā uzņēmumi veicina trauksmes celšanu? Ieskats Swedbank iekšējās trauksmes celšanas sistēmā un industrijas labās prakses vadlīnijās	35
EKSPERTU DISKUSIJA	36
3. SESIJA: CENTRĀ TRAUKSMES CĒLĒJS. KO TAS NOZĪMĒ – CELT TRAUKSMI	38
„Kurmis Siemens!” Trauksmes cēlēja stāsts.....	38
Kā atbalstīt trauksmes cēlēju – medija loma. Ko iestādei vai uzņēmumam nedarīt trauksmes celšanas gadījumā	39
Kā panākt darbinieku uzticēšanos trauksmes celšanas mehānismam?.....	39
4. SESIJA: DISKUSIJA – NĀKOTNES IZAIČINĀJUMI UN IESPĒJAS.....	41
OTRĀS DIENAS KOPSAVILKUMS	42

KONFERENCES ATKLĀŠANA

“Trauksmes celšanas likuma būtība – tas ir stāsts par drosmīgiem un atbildīgiem cilvēkiem, par mūsu savstarpējo uzticēšanos, par mūsu devumu valsts attīstībā - kopīgo sabiedrības interešu vārdā.”

Jānis Citskovskis, Valsts kancelejas direktors

“Valsts administrācijas skolai, kā publiskās pārvaldes attīstības un zināšanu pārneses platformai, trauksmes celšanas tēma ir svarīga. Jaunas kultūras ieviešanai svarīgi ir ne tikai noteikumi un sistēmas pamatu izveide, bet vienota izpratne un kapacitāte, zinoši un izpratoši darbinieki. Šī konference ir tikai sākumus - veidosim arī tālāk attīstības pasākumus un kopīgas programmas visai pārvaldei”.

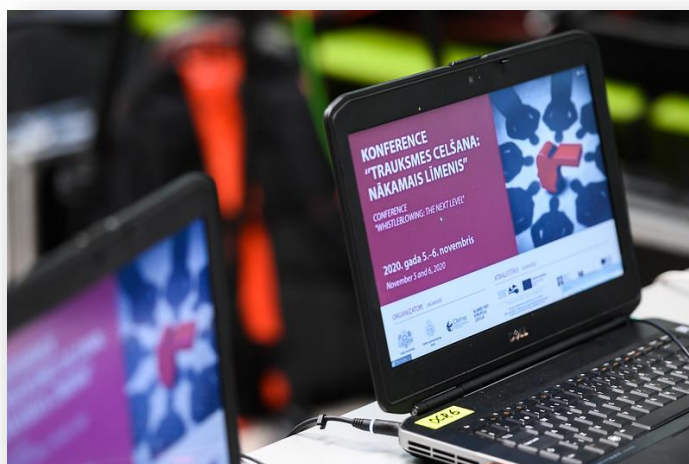
Agita Kalviņa, Valsts administrācijas skolas direktore

“Trauksmes celšana ir cilvēka tiesības brīvi paust savu viedokli. Tā veicina sabiedrības uzdrošināšanos un atbildības uzņemšanos par līdzcilvēkiem un savu valsti. Iespēja potenciālajiem trauksmes cēlējiem vērsties biedrībās ir bijusi tālredzīga likumdevēja iniciatīva. Biedrības “Sabiedrība par atklātību-Delna” trauksmes celšanas centrs stādā jau vairāk nekā 16 gadus. Katru gadu saņemam daudzus desmitus ziņojumus.”

Inese Tauriņa, biedrības “Sabiedrība par atklātību – Delna” direktore, Alianses pret korupciju Latvijā vadītāja

PIRMĀ DIENA: 2020. GADA 5. NOVEMBRIS

1. SESIJA: TRAUKSMES CĒĻANAS SISTĒMAS IZVEIDE LATVIJĀ – REZULTĀTI, ATZIŅAS UN ATTĪSTĪBAS VIRZIENI

Trauksmes cēšanas likuma ieviešanas rezultāti

Inese Kušķe, Valsts kancelejas Valsts pārvaldes politikas departaments (Trauksmes cēlāju kontaktpunkts)

Trauksmes cēšanas likuma (turpmāk – Likums) ieviešana ļāva sasniegt šādus rezultātus:

1. rezultāts ir trauksmes cēšanas sistēmas izveide Latvijā. Šis rezultāts nodrošina vienu ietvaru visiem ar trauksmes cēšanu saistītajiem aspektiem. Likumā tiek definēts trauksmes cēlēja jēdziens, trauksmes cēšanas mehānisms, trauksmes cēlāju aizsardzības garantijas, kā arī atbildība (sodi). Šis likums attiecas kā uz privāto, tā uz publisko sektoru. Likums visām publiskas personas institūcijām, kā arī tām privāto tiesību juridiskajām personām, kurās ir vairāk kā 50 nodarbināto, uzliek par pienākumu izveidot iekšējās trauksmes cēšanas sistēmu.

Trauksmes cēlētājs ir fiziskā persona, kura sniedz informāciju par iespējamu pārkāpumu. Uz trauksmes celšanu īpaši norāda tas, ka profesionālis pārkāpumu redz savā darba vidē. Piemēram, pacients nevar būt trauksmes cēlētājs, jo viņš neveic darba pienākumus. Tajā pašā laikā ārsts vai medmāsa var celt trauksmi par pārkāpumiem ārstniecības jomā vai iestādē, kurā tie strādā. Savukārt iespējamais pārkāpums, par kuru tiek ziņots, ir saistīts ar sabiedrības interese sēm. Piemēram, veselība, bērnu tiesību aizsardzība, korupcija, būvniecības sektors. Tāpat trauksmes cēlēja sniegtajai informācijai ir jābūt patiesai (labās ticības princips).

Būtiska ir dažādu trauksmes celšanas mehānismu izveide. Arī Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvā 2019/1937¹ nostiprināti trīs trauksmes celšanas veidi – iekšēji, ārēji un publiski. Pirmkārt, tā ir iekšējā trauksmes celšanas sistēma darba vietā. Saskaņā ar Direktīvu dalībvalstis tiek mudinātas izmantot šo mehānismu vispirms, jo tādā veidā situācijas iespējams atrisināt bez ārējas (kompetento valsts institūciju) iejaukšanās.

Nākamais trauksmes celšanas mehānisms ir vēršanās kompetentajā valsts institūcijā, kuras pienākumos ir attiecīgo pārkāpumu novērst. Kompetentā valsts institūcija pārbauda konkrētu kategoriju lietas un var saukt pārkāpēju pie administratīvās vai citas atbildības.

Trešais mehānisms ir trauksmes cēlēju kontaktpunkts, piemēram, Valsts kanceleja vai biedrība vai nodibinājums. Šis veids ir ļoti nozīmīgs, jo persona var neizprast, kur par konstatēto ir nepieciešams vērsties, vai arī neuzticēties attiecīgajai institūcijai. Ar šo veidu trauksmes cēlētājs tiek iedrošināts ziņot par novēroto iespējamo pārkāpumu.

Ja trauksmes celšanas mehānismus nevar izmantot, informāciju var sniegt publiski. Piemēram, izmantojot medijus, *Twitter* kontu vai citu informācijas publiskošanas kanālu.

Kontekstā ar iepriekšminēto ļoti svarīgas ir trauksmes cēlēju aizsardzības garantijas. Likumā ir ietverts šo garantiju kopsavilkums. Proti, trauksmes cēlētājam ir tiesības uz 1) identitātes aizsardzību; 2) aizsardzību pret trauksmes celšanas dēļ radītām nelabvēlīgām sekām; 3) valsts nodrošinātu juridisko palīdzību; 4) atbrīvošanu no tiesāšanās izdevumu samaksas civilprocesā un valsts nodevas samaksas administratīvajā procesā tiesā; 5) pagaidu aizsardzību civilprocesā un administratīvajā procesā tiesā; 6) atbrīvošanu no juridiskās atbildības; 7) atbilstīgu atlīdzinājumu par zaudējumiem vai personisko kaitējumu, arī morālo kaitējumu; 8) konsultācijām par savu tiesību aizsardzību. Ir jāaizsargā trauksmes cēlēja identitāte. Likums aizsargā trauksmes cēlēju un viņa radniekus.

---

¹ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2019/1937 par to personu aizsardzību, kuras ziņo par Savienības tiesību aktu pārkāpumiem. Pieņemta: 23.10.2019.

Pēdējais veidojošais elements ir atbildība (sodi) trauksmes celšanas jomā. Likumā sākotnēji šie nosacījumi nebija ietverti, taču kopš 2020. gada 1.jūlija ir spēkā likumā noteiktie divi atbildības veidi par apzinātu nepatiesu ziņu sniegšanu un par nelabvēlīgu seku radīšanu. Nākotnē Likumā tiks paredzēta atbildība par trauksmes cēlēja ziņojuma iesniegšanas traucēšanu. Tāpat Direktīvā arī paredzēts, ka sodāmas ir tādas darbības, ja uzsākta maldinoša tiesvedība pret trauksmes cēlēju vai tiks pārkāpts pienākums saglabāt ziņojošo personu identitātes konfidencialitāti.

Izmantojot Trauksmes celšanas likumu, var celt trauksmi šādā veidā: ja darbinieks privātā uzņēmumā konstatē pārkāpumu, viņš var vērsties pēc konsultācijas Trauksmes cēlēju kontaktpunktā. Viņam tiek ieteikts izmantot iekšējās trauksmes celšanas sistēmu darba vietā. Ja uzņēmuma iekšējās trauksmes celšanas sistēma neveic attiecīgās darbības, darbinieks var vērsties kompetentajā institūcijā. Ja arī kompetentā institūcija neizskata pārkāpumu, persona var vērsties pie žurnālista, kurš var publicēt informāciju. Ja darbinieks tiek saukts pie atbildības, Likums viņam paredz aizsardzības garantijas.

2. rezultāts ir autonomu un drošu trauksmes celšanas kanālu veidošanās. Ir izveidots kompetento institūciju loks. Likuma ieviešanas rezultātā 2019. gadā ap 160 valsts institūcijās izveidotas trauksmes celšanas procedūras. 2019. gadā no tām 54 saņēma kaut vienu trauksmes cēlēju ziņojumu. Savukārt 119 pašvaldībās tikai 10 saņēma trauksmes cēlēju ziņojumus.

Lai valsts un pašvaldību kompetentajās institūcijās tiktu izveidoti trauksmes celšanās kanāli, izdotas vienotas „Vadlīnijas trauksmes cēlēju ziņojumu izskatīšanai valsts pārvaldes institūcijās”; katra iestāde izdevusi savu Trauksmes celšanas likuma īstenošanas kārtību; no darbiniekiem un no iedzīvotājiem saņemtajiem ziņojumiem izveidota viena izskatīšanas kārtība; noteiktas atbildīgās personas trauksmes celšanas jomā, tostarp kontaktpersonas trauksmes celšanas jautājumos; iestādēs identificēti un izveidoti trauksmes celšanas kanāli; trauksmes celšanas dokumentu aprīte ir nodalīta no vispārpieejamas lietvedības; publiski sniegta informācija, kā iestādei celt trauksmi, un sniegta informācija par kontaktpersonām.

Kompetentajām institūcijām ir vienoti principi trauksmes cēlēju ziņojumu izskatīšanai. Ziņojumu reģistrēšanu un ziņojuma reģistrēšanu un virzības noteikšanu veic tikai atbildīgās amatpersonas. Ziņojuma saņemšanai un pārsūtīšanai ārpus institūcijas izmanto speciālos kanālus. Ziņojums nenonāk citiem iestādes darbiniekiem pieejamā lietvedībā. Ja ziņojuma izskatīšana ir iestādes kompetence, tad trauksmes cēlējam tiek piešķirts pseidonīms, pirms ziņojums tiek izskatīts. 10 dienu laikā trauksmes cēlējam tiek sniegta atbilde, vai ziņojums atzīstams par trauksmes celšanas ziņojumu. Par ziņojuma

izskatīšanas gaitu 2 mēnešu laikā informē trauksmes cēlēju, kā arī informē sabiedrību par rezultātu. Ziņojums tiek pārsūtīts pēc piekritības, ja nav iestādes kompetencē.

3. rezultāts ir iesniegtie un izskatītie trauksmes cēlēju ziņojumi. Laika posmā no 2019. gada 1. maija līdz 31. decembrim valsts institūcijās (izņemot pašvaldības) saņemti 435 iesniegumi, no kuriem 119 atzīti par trauksmes cēlēju ziņojumiem. Uz šo iesniegumu pamata pabeigta 1 disciplinārlieta, pabeigtas 13 administratīvo pārkāpumu lietas, izmeklēts 1 kriminālprocess, 7 reizes pieņemts lēmums piemērot sodu, 35 gadījumos veikts cita veida pārbaudes, 42 gadījumos nav apstiprinājušies fakti par pārkāpumu. Pašvaldībās saņemti 10 trauksmes cēlēju ziņojumi. Savukārt par trauksmes celšanu privātajā sektorā nav apkopotu datu.

2019. gadā visvairāk ziņots par pārkāpumiem saistībā ar izvairīšanos no nodokļu samaksas, valsts valodas lietošanu, publiskajiem iepirkumiem, interešu konflikta situācijām, publisku līdzekļu izšķērdēšanu, amatpersonu prettiesisku rīcību, finanšu tirgu, draudiem videi, cilvēka veselības apdraudējumu, darba tiesību pārkāpumiem, bērnu tiesību neievērošanu.

Šobrīd saistībā ar Direktīvas 2019/1937 ieviešanu tiek izstrādāti grozījumi Likumā, kuros tiks precizētas jomas, par ko īpaši jāceļ trauksme, tiks uzskaitīts, par kuru Eiropas Savienības tiesību aktu pārkāpumiem būs jāceļ trauksme, tiks precizēti gadījumi, kad iespējams celt trauksmi publiski, tiks noteikta aizsardzība arī saistītām personām (kolēģi, juridiskās personas, ar kurām ir saistīts trauksmes cēlējs), tiks precizētas prasības attiecībā uz trauksmes cēlēju ziņojumu saņemšanu un izskatīšanu publiskajā un īpaši privātajā sektorā, kā arī tiks aptverti „pārkāpumi” un rīcība, kas ir pretēja tiesību akta mērķim.

Nākotnē ir nepieciešams palielināt ziņojumu izskatīšanas efektivitāti un faktiski novērsto pārkāpumu skaitu. Tāpat ir nepieciešams mazināt neatzīto ziņojumu īpatsvaru un vairojot vienotu izpratni par trauksmes celšanas būtību, mazināt ziņojumu īpatsvaru, kuros netiek konstatēti pārkāpumi. Iespējams, nepieciešams izveidot kārtību, kā izskatīt ziņojumus, ja nav skaidra kompetentā institūcija vai iesaistītas daudzas institūcijas. Izvērtējams, vai darbosies ziņošana, sniedzot informāciju publiski, vai jāparedz jauns pārkāpumu izskatīšanas veids trauksmes cēlēja ziņojuma izskatīšanai, kā veicināt iekšējo kultūru iestādēs un uzņēmumos, kur trauksmes cēlēji tiek cienīti un darbinieki saredz jēgu celt trauksmi. Visbeidzot, ir nepieciešams izvērtēt, vai izvēlētais modelis ir piemērotākais Latvijai un kā to turpmāk pilnveidot.

Trauksmes cēlēju kontaktpunkta loma un galvenie rezultāti

Līga Peinberga, Valsts kancelejas Dokumentu pārvaldības departaments (Trauksmes cēlēju kontaktpunkts)

Likumā trauksmes celšanas kontaktpunktam deleģētos pienākumus var iedalīt 3 jomās. Pirmā joma ir sabiedrības izglītošana par trauksmes celšanas jautājumiem un informācijas nodrošināšana, kā var celt trauksmi, otrā - atbalsts un konsultācijas trauksmes cēlējiem, kā arī izvērtēšana, kurai institūcijai ir piekritīga kontaktpunktā saņemto trauksmes cēlēju ziņojumu turpmākā izskatīšana. Trešā joma ir metodiskais atbalsts, kas attiecas gan uz trauksmes cēlēju aizsardzību, gan vadlīniju izstrādi trauksmes celšanas jomā un konsultāciju sniegšanu iestādēm un uzņēmumiem.

Likums trauksmes cēlēju kontaktpunkta pienākumus uzticēja veikt Valsts kancelejai, lai gan likuma izstrādes procesā bija dažādi varianti. Valsts kancelejā kontaktpunkts ir izveidots uz divu departamentu - Dokumentu pārvaldības departamenta Apmeklētāju centra un Valsts pārvaldes politikas departamenta - bāzes, bez papildu resursu piesaistes. Konsultācijas sniedz abi departamenti, par konkrētu trauksmes cēlēju ziņojuma virzības izvērtēšanu atbild Dokumentu pārvaldības departaments, par metodisko atbalstu Valsts pārvaldes politikas departaments, savukārt gada pārskatu, vadlīniju, likuma grozījumu izstrāde ir kopdarbs. Kopumā kontaktpunkta darbības nodrošināšanai deleģētas 5 atbildīgās amatpersonas, tostarp 2 kontaktpersonas. Sarežģītu jautājumu gadījumā ir iespēja piesaistīt arī divus Juridiskā departamenta juriskonsultus.

Sabiedrības izglītošanu un metodisko atbalstu kontaktpunkts nodrošina ar informatīvajām kampaņām, reģionālajiem semināriem, ar gada pārskatu izstrādi, ar tīmekļvietnes

www.trauksmescelejs.lv izveidi un uzturēšanu, kas ietver gan kompetento institūciju un to kontaktpersonu sarakstu, gan arī izveidoto iespēju ziņot tiešsaistē. Šai laikposmā ir sniegts arī atbalsts juridiskās palīdzības jomā - atzinums Juridiskās palīdzības administrācijai un izstrādāts informatīvs materiāls iedzīvotājiem. Būtisks darbs ieguldīts vadlīniju un likuma grozījumu izstrādē.

Liela daļa Trauksmes cēlēju kontaktpunkta darba ir saistīta ar konsultāciju sniegšanu. Konsultācijas kā 2019. gadā, tā arī 2020. gadā galvenokārt ir sniegtas telefoniski. 2020. gadā ir mainījusies konsultāciju sniegšanas saturiskā puse. Ja 2019. gadā konsultācijas galvenokārt attiecās uz kompetentajām institūcijām, tad 2020. gadā ir samazinājies kompetentajām institūcijām sniegto konsultāciju skaits, bet vairāk tās tiek sniegtas potenciālajiem trauksmes cēļiem, lai noteiktu kompetento iestādi, kurā potenciālais trauksmes cēļis varētu vērsties, neizmantojot kontaktpunkta starpniecību, kas paildzina ziņojuma apriti.

No 2019. gadā Valsts kancelejas kontaktpunktā saņemtajiem 70 iesniegumiem 35 tika pārsūtīti kompetentajām iestādēm. Lai gan Likums kontaktpunktam neuzliek par pienākumu izvērtēt ziņojuma sākotnējo atbilstību likuma prasībām, tomēr, lai samazinātu birokrātisko slogu, Valsts kanceleja gandrīz pusi šo ziņojumu tālāk nevirzīja, apzinoties, ka tie nav trauksmes cēļēju ziņojumi. Ziņojuma iesniedzēji tika informēti, kāpēc ziņojums neatbilst Likuma prasībām, un par iespējamo tālāko rīcību. No 2019. gadā saņemtajiem ziņojumiem divi attiecās uz Valsts kancelejas (Ministru prezidenta) kompetenci un tie tika virzīti izskatīšanai pēc būtības.

2020. gada pirmajos desmit mēnešos, salīdzinot ar 2019. gada astoņiem mēnešiem, kontaktpunktā saņemto ziņojumu skaits ir samazinājies. Šogad saņemti 53 ziņojumi, kompetentajām iestādēm pārsūtīti 19 ziņojumi, atbildi kontaktpunkts sniedzis uz 31 ziņojumu un Valsts kancelejas (Ministru prezidenta) kompetencē esoši ir 3 ziņojumi.

Vērtējot ziņojumu iesniegšanas tendences, kontaktpunkta ieskatā, izglītojošām kampaņām ir būtiska loma trauksmes cēļēju aktivitātes rosināšanai. COVID-19 epidemioloģiskā situācija atsaukusies uz ziņojumu iesniegšanu (attālināta iesniegšana). Arī trauksmes cēļēji arvien vairāk vērsas konkrētajā kompetentajā institūcijā, neizmantojot kontaktpunkta starpniecību.

Trauksmes cēļēju ziņojumos biežāk skartās tēmas ir izvairīšanās no nodokļu nomaksas, amatpersonu bezdarbība, nolaidība vai dienesta stāvokļa ļaunprātīga izmantošana, korupcija (interesu konflikti), krāpšana, darbinieku fiktīva nodarbināšana, būvniecības regulējuma pārkāpumi un vides aizsardzības prasību neievērošana.

Trauksmes cēlēju ziņojumi netiek atzīti par trauksmes cēlēju ziņojumiem, ja tiek ziņots par vispārīgiem, ne darba kontekstā novērotiem pārkāpumiem, tikai par personīgo interešu aizskārumpu, par iespējamipm pārkāpumiem, kas notikuši ilgu laiku pirms Likuma stāšanās spēkā.

Kā nepilnības trauksmes cēlēju ziņojumos konstatēts, ka tie vienlaicīgi tiek nosūtīti vairākām iestādēm, tādējādi apdraudot iesniedzēja identitātes aizsardzības iespējas; personas apsteidzoši ziņo nākamajām institūcijām, nesagaidot iepriekšējo institūcijas atbildi; netiek norādīta personas saistība ar uzņēmumu (institūciju), par kuru ziņo; persona nenorāda korektu kontaktinformāciju; ziņojums ir iesniegts anonīmi; persona noklusē svarīgas iespējamā pārkāpuma detaļas, tādēļ ir grūtības noteikt kompetento institūciju. Atsevišķos gadījumos netiek sniegta pilnīga informācija par jau sniegtajām institūciju atbildēm.

2019. gada un 2020. gada statistika par kontaktpunkta pārsūtītajiem trauksmes cēlēju ziņojumiem rāda, ka par atbilstošām trauksmes celšanas pazīmēm atzīta tikai neliela daļa ziņojumu, t.i., tie attiecīgi nodoti tālākai izskatīšanai kā trauksmes cēlēja ziņojumi. Tas ļauj secināt, ka iesaistītajām valsts institūcijām tomēr ir atšķirīga izpratne un interpretācija par atbilstību Likumā izvirzītajām pazīmēm, lai gan šīs pazīmes Likumā ir konkrēti definētas un pārāk plaša to interpretācija nebūtu iespējama.

Rezumējot pusotra gada pieredzi, sabiedrībā ir jāvairo izpratne par trauksmes celšanu un jāiedrošina personas sniegt trauksmes celšanas ziņojumus. Ir nepieciešams stiprināt sadarbību valsts pārvaldē, kā arī mazināt viedokļu dažādību par ziņojumu atbilstību Likuma prasībām, vērtējot iespējamos pārkāpumus pēc būtības. Konstatējot, ka ziņojumā minētais skar sabiedrības intereses, to nedrīkst atstāt bez virzības formālu iemeslu dēļ.

Ir apsveicams pat katrs mazais, pozitīvais solis lietu sakārtošanā un mūsu sabiedrības kopīgās dzīves uzlabošanā, kurai impulsu devis trauksmes cēlējs. Šie stāsti publiski jāstāsta skaļāk, lai tie iedrošina un iedvesmo!

2. SESIJA: TRAUKSMES CELŠANAS MEHĀNISMI CITĀS EIROPAS SAVIENĪBAS VALSTĪS

Eiropas Savienības Trauksmes cēlēju direktīvas prasības un izstrādes pamatojums

Džordžija Džeordžādu (*Georgia Georgiadou*),

Tiesiskuma un patērētāju ģenerāldirektorāts, Eiropas Komisija

Vairāki starptautisku rezonansi guvuši gadījumi, personu īpatsvars, kuras atturas ziņot par pārkāpumiem, nepietiekamas aizsardzības garantijas dažās valstīs, piemēram, tikai publiskajā sektorā vai tikai tiem, kuri ziņo par korupciju – tie ir daži no iemesliem, kas apstiprināja nepieciešamību būt proaktīviem un ieviest vienotu pieeju trauksmes cēlēju aizsardzībai Eiropas Savienības līmenī. Tādēļ Eiropas Savienības līmenī tika izstrādāta **Direktīva 2019/1937 par to personu aizsardzību, kuras ziņo par Savienības tiesību aktu pārkāpumiem.**²

Direktīvas izstrādes procesā konstatēti galvenie neziņošanas iemesli. Galvenais iemesls ir bailes no represijām un tiesiskās un finansiālās sekas, kas varētu iestāties. Tāpat iemesls ir uzticēšanās trūkums šādas sistēmas nepieciešamībai, šauboties, vai kaut ko būs iespējams pierādīt, vai kādu sodīs. Cits iemesls ir informācijas trūkums par to, kur un kādā veidā ziņot. Kā vēl viens iemesls bija negatīvais trauksmes cēlēja tēls sabiedrībā un ziņošanas ietekme uz viņu reputāciju.

Direktīvas galvenais mērķis ir nodrošināt Eiropas Savienības tiesību aktu ievērošanu un izpildi un novērst to pārkāpumus, kas var kaitēt sabiedrības interesēm. Tāpat tās mērķis ir aizsargāt un vairost vārda brīvību un plašsaziņas līdzekļu brīvību. Represijas par ziņotājiem ierobežo trauksmes cēlēju vārda brīvību, jo attur potenciālos trauksmes cēlējus. Trauksmes cēlēji ir būtiski pētniecisko žurnālistu informācijas avoti, tādēļ trauksmes cēlēju iedrošināšana, ka to identitāte tiks aizsargāta, veicina arī plašsaziņas līdzekļu brīvību.

Direktīvas materiālais tvērums saistīts ar pārkāpumiem, kas attiecas uz šādām jomām: publiskais iepirkums; finanšu pakalpojumi, produkti un tirgi, un nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas un terorisma finansēšanas novēršana; produktu drošība un atbilstība; transporta drošība; vides aizsardzība; pretradiācijas aizsardzība un kodoldrošums; pārtikas un barības nekaitīgums, dzīvnieku veselība un labturība; sabiedrības veselība; patērētāju tiesību aizsardzība; privātās dzīves un personas datu aizsardzība un tīkla un informācijas sistēmu drošība. Minētais materiālais tvērums nav izsmeļošs, dalībvalstīm, transponējot Direktīvu, ir iespēja izvērtēt, vai tā ir ieviešama arī citās jomās.

---

² Pilns direktīvas teksts pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L1937&qid=1606312241158>

“Lai sekmīgi ieviestu šo Direktīvu, svarīgi to attiecināt uz iespējami plašu dažādu kategoriju personu loku, kurām to darba dēļ ir privilēģēta pieeja informācijai, par kuru sabiedrības interesēs varētu būt svarīgi celt trauksmi un šīs personas varētu ciest no kādām represijām, tāpēc ka cēlušas šo trauksmi”.

Direktīva attiecas uz personām publiskajā un privātajā sektorā. Tā attiecas ne tikai uz darbiniekiem, darba ņēmējiem, bet arī personām nestandarta darba situācijās. Ziņot par pārkāpumiem var pašnodarbinātās personas, uz laiku nodarbinātie, personas, kas kandidē uz vakantu darba vietu, kas no darba aizgājušas, akcionāri, personas, kas strādā darbuzņēmēju, apakšuzņēmēju un piegādātāju uzraudzībā un vadībā, kā arī jebkuras citas personas, kuras var “no iekšienes” ziņot par ES tiesību aktu pārkāpumiem un ciest no represijām par šādu ziņošanu.

Aizsardzība attiecas arī uz “trauksmes cēlēja ekosistēmu” - personām, kuras atbalsta trauksmes cēlēju, viņa kolēģi, radnieki, kā arī juridiskās personas, kas ir trauksmes cēlēju īpašums, viņu darba vieta vai ir citā veidā saistīta ar viņu.

Direktīvas mērķis tāpat ir nodrošināt, ka trauksmes cēlējiem ir **efektīvi un plaši pieejami iekšējie ziņošanas kanāli**. Privāto tiesību juridiskajās personās, kurās ir vairāk nekā 50 nodarbināto, kā arī visām publiskajām institūcijām, ir nepieciešams izveidot iekšējās trauksmes celšanas sistēmu. Iekšējās trauksmes celšanas sistēmai ir jānodrošina trauksmes cēlēja konfidencialitāte (*ex-ante* aizsardzība). Jānozīmē kompetentā persona vai struktūrvienība par šo ziņojumu virzību, un ziņojumi ir rūpīgi jāizskata. Trauksmes cēlējam septiņu dienu laikā tiek nosūtīts apstiprinājums par ziņojuma saņemšanu, un viņš tiek informēts par ziņojuma izskatīšanas gaitu trīs mēnešu laikā, kā arī skaidrā un viegli pieejamā veidā informējot viņu par nosacījumiem un procedūrām gan iekšēji, gan ārējai ziņošanai kompetentajām iestādēm.

Lai taupītu resursus, vidēji lieli uzņēmumi (50-249 darbinieki) var apvienot resursus trauksmes cēlēju ziņojumu saņemšanai un izskatīšanai. Direktīvā ir arī citi līdzīgi atvieglojumi.

Ārējās ziņošanas kanālu ieviešanu Direktīva noteikusi dalībvalstu ziņā, proti, tās izraugās kompetentās iestādes (direktīvā ir doti piemēri). Kompetentajām iestādēm ir pienākums nodrošināt konfidenciālus kanālus un saņemto ziņojumu apstrādi efektīvā veidā. 7 dienu laikā apstiprina ziņojuma saņemšanu. Ziņojumi jāizskata rūpīgi, kas nozīmē to, ka jāizvērtē, cik pamatoti ir saņemtie apgalvojumi, var uzsākt izmeklēšanu vai veikt citas darbības, atkarībā no pārkāpuma. Direktīva ļauj dalībvalstīm veidot decentralizētu ziņošanas sistēmu vai centralizētu sistēmu, kur ir viena centrālā institūcija, kura saņem visus ziņojumus un tos pārsūta kompetentajām institūcijām.

Svarīgi sniegt atgriezenisko saiti trauksmes cēlējam - 3 mēnešu laikā (sarežģītos gadījumos 6 mēnešos) par izskatīšanas gaitu un beigās par rezultātu.

Kompetentajām iestādēm ir pienākums sniegt statistikas datus par saņemtajiem iesniegumiem, un uz to pamata veiktajām izmeklēšanām un to rezultātiem.

Trauksmes cēlējam ir pamatoti jāuzskata, ka ziņojumā sniegtā informācija ir patiesa un tā ietilpst Direktīvas darbības jomā. Trauksmes cēlētājus iedrošina vispirms izmantot iekšējās trauksmes celšanas sistēmu. Taču personas var izvēlēties, kuru kanālu izvēlēties. Jebkurā gadījumā tiek saglabāta viņu aizsardzība. Ja uz ziņojumu netiek sniegta atbilde, trauksmes cēlētājs informāciju var izpaust publiski. Trauksmes cēlētājs informāciju var uzreiz izpaust publiski, ja pārkāpums var būt nenovēršams vai nepārprotams sabiedrības interešu apdraudējums, kā arī gadījumos, ja ārējās ziņošanas gadījumā pastāv represiju risks vai ir mazas izredzes, ka tiks efektīvi reaģēts uz pārkāpumu gadījuma īpašo apstākļu dēļ.

Direktīvas 19. pantā ir neuzsmeļošā veidā nosaukti iespējamo pret trauksmes cēlēju vērsto represiju veidi. Tāpat trauksmes cēlētājiem tiek nodrošināti Direktīvas 20. pantā minētie atbalsta pasākumi, kas saistīti ar informācijas pieejamību un padomiem, institūciju palīdzība, juridiskā palīdzība, kā arī finansiālā un cita veida, tajā skaitā psiholoģisko palīdzību. Represiju gadījumos trauksmes cēlētājiem ir tiesības uz Direktīvas 21. pantā noteiktajiem aizsardzības pasākumiem.

Dalībvalstīm saskaņā ar Direktīvu ir pienākums piemērot sankcijas pret fiziskām vai juridiskām personām, kuras traucē vai cenšas traucēt ziņošanu; veic represijas pret trauksmes cēlēju; uzsāk maldinošu tiesvedību pret trauksmes cēlēju; pārkāpj pienākumu saglabāt ziņojošo personu identitātes konfidencialitāti.

Direktīvas transponēšanas termiņš ir 2021. gada 17. decembris.

Trauksmes celšana un trauksmes cēlēju aizsardzība Lietuvā („prokuratūras modelis”)

Gintarė Bliujienė, Lietuvas Ģenerālprokuratūra

Lietuvā Trauksmes cēlēju aizsardzības likums tika pieņemts 2017. gada novembrī un spēkā stājās 2019. gada janvārī. Lietuvā normatīvo tiesību aktu sistēma var tikt iedalīta divos līmeņos. Galvenais līmenis attiecas uz likumu par trauksmes cēlēju aizsardzību, kas aptver šī jēdziena definīciju, kompetentās iestādes un to funkcijas, kā arī līdzekļus trauksmes cēlēju iedrošināšanai un atbalstam. Otrais līmenis ir Lietuvas Republikas valdības rīkojums, kurā ir procedūras atlīdzības izmaksai, kompensācijai un iekšējo kanālu izveidei.

Lietuvā visi ziņojumi tiek iesniegti vienā kompetentajā institūcijā – prokuratūrā. Tie nonāk pie iekšējās izmeklēšanas nodaļas galvenā prokurora, kurš tos nodod nodaļas prokuroram tālākai izvērtēšanai. Saskaņā ar likumu prokurors piecu darba dienu laikā atzīst vai neatzīst personu par trauksmes cēlēju. Ja tiek pieņemts lēmums par personas atzīšanu par trauksmes cēlēju, ziņojums tiek nodots izskatīšanai attiecīgajai prokuratūras nodaļai (kas sniedz atbildi personai). Ja personu neatzīst par trauksmes cēlēju, viņu par to informē un paziņo par tiesībām iesniegt sūdzību tiesai. Uz ziņojuma pamata var sākt izmeklēšanu arī saistībā ar citiem un trauksmes celšanas likumā neminētiem pārkāpumiem. Šādā gadījumā ziņojums tiek nosūtīts kompetentai iestādei turpmākai izmeklēšanai.

Lietuvas trauksmes celšanas modelim ir vairākas stiprās puses. Trauksmes cēlji tiek aizsargāti kā publiskajā, tā arī privātajā sektorā. Likums neliedz personai sniegt ziņojumu arī pēc tam, kad viņa izbeigusi darba vai dienesta (amata) attiecības. Pastāv plaša iespēja dažādos veidos saņemt konsultācijas prokuratūrā (arī tiešsaistē, palīdzība ziņojuma sagatavošanā). Prokuratūra ir tiesīga kontrolēt kompetentajās iestādēs veikto ziņojuma izmeklēšanu un iegūt no tām informāciju.

Lietuvā trauksmes celšanu iedrošina vairākos veidos. Trauksmes cēlējiem tiek nodrošināti droši ziņošanas kanāli. Iekšējiem kanāliem jābūt pieejamiem visās valsts institūcijās, kā arī citās organizācijās, kurās ir vairāk par 50 nodarbinātajiem. Tiek nodrošināta pilnīga trauksmes cēlēja konfidencialitāte, taču ziņojumu nedrīkst sniegt anonīmi. Pret trauksmes cēlēju par ziņojuma sniegšanu nedrīkst vērst jebkādas represijas, tajā skaitā arī laikā, kamēr trauksmes cēlēja statuss vēl nav piemērots. Ja prokurors konstatē, ka pret trauksmes cēlēju šādas represijas bijušas, organizācijas vadītājam ir pienākums tās novērst. Ja sekas nav novērstas, var tikt piemērota soda nauda (1000 – 4000 *euro*). Trauksmes cēlējiem ir pieejama valsts juridiskā palīdzība. Trauksmes cēlji par ziņojuma sniegšanu var tikt atbrīvoti no disciplinārbildības, kriminālbildības, administratīvās atbildības un arī civilatbildības. Nosacījumi trauksmes cēlēju atbrīvošanai no atbildības ir noteikti ne tikai trauksmes cēlēju aizsardzības likumā, bet arī administratīvo pārkāpumu un kriminālprocesa likumos.

Trauksmes cēlētājs Lietuvā var saņemt atalgojumu vai kompensāciju. Atalgojums ir par lietderīgas informācijas sniegšanu. Savukārt kompensācija ir par nelabvēlīgām sekām, kas radušās trauksmes cēlētājam trauksmes celšanas dēļ (līdz 1950 *euro*). Jāiesniedz iesniegums Ģenerālprokuratūrā izveidotai komisijai. Lēmumu par atalgojuma vai kompensācijas izmaksu pieņem ģenerālprokurors. Līdz šim saņemti 6 atlīdzības lūgumi, 1 no tiem apmierināts (15 000 *euro*). Līdz šim saņemti 2 kompensācijas lūgumi, 1 no tiem apmierināts (1950 *euro*).

2019. gadā kopumā pieņemti **75** lēmumi par iesniegtajiem trauksmes cēlēju ziņojumiem un **36 personas** atzītas par trauksmes cēlētājiem. 2020. gadā ziņojumu skaits Lietuvā pieaug. Rezultātā, 2019. gadā tika uzsāktas **7** pirmstiesas izmeklēšanas (2020. gadā skaits būs lielāks, jo līdz septembrim jau sāktas **12** pirmstiesas izmeklēšanas). 19 gadījumos tika atteikts uzsākt pirmstiesas izmeklēšanu. 10 iekšējās izmeklēšanās netika konstatēti pārkāpumi. 7 iekšējo izmeklēšanu rezultātā tika konstatēti pārkāpumi. Visbiežāk tiek ziņots par grāmatvedības pārkāpumiem, dienesta pilnvaru pārkāpumiem, kā arī pārkāpumiem iepirkumu, vides aizsardzības, būvniecības un darba tiesību jomā.

Trauksmes cēlēju mājas izmeklēšanas un konsultācijas Nīderlandē („specializētās iestādes modelis”)

Vilberts Tomesens (*Wilbert Tomesen*), Trauksmes cēlēju mājas priekšsēdētājs, Nīderlande

Nīderlandē 2016. gadā izveidota specializēta autonoma valsts institūcija – Trauksmes cēlēju māja. Šogad organizācijā notikušas pārmaiņas un izstrādāta jauna vīzija, ieviešot ES Direktīvu.

Institūcijas struktūra un darba organizācija. Trauksmes cēlēju māju veido valde un sekretariāts (6 nodaļas). Iestādē ir 25 darbinieki, 4 miljoni *euro* gada budžets. Sekretariātu veido direktors, izmeklēšanas, konsultāciju, novēršanas, juridiskā, atbalsta, kā arī komunikācijas nodaļas.

Izmeklēšanas nodaļa var izmeklēt divu veidu lietas – izskatīt ziņojumus par pārkāpumiem noteiktos gadījumos un izskatīt gadījumus, kad pret trauksmes cēlēju bijušas represijas. “Pārkāpumus pēc būtības mūsu institūcija var izmeklēt tikai tad, ja nav neviena cita institūcija, kas to var darīt”, skaidroja V. Tomesens. Savukārt, pret trauksmes cēlēju vērstu represiju gadījumu izmeklēšana – tā ir viena no nozīmīgākajām Trauksmes cēlēju mājas funkcijām. Represiju izmeklēšanu rezultāti tiek anonimizētā veidā publicēti mūsu tīmekļvietnē, kā arī ir preses relīze.

Konsultāciju nodaļa. “Sniedzam ap 400 konsultācijas gadā par dažādiem trauksmes celšanas jautājumiem”, atzina V. Tomesens.

“Pret trauksmes cēlēju vērsto represiju gadījumu izmeklēšana ir viens no nozīmīgākajiem līdzekļiem, kā aizsargāt trauksmes cēlētus. Tas ir viens no mūsu svarīgākajiem rīkiem.” (Vilberts Tomesens)

Ziņošanas procesa ietvaros līdz šim ir trīs soļu sistēma. Trauksmes cēlētājam vispirms ir tiesības vērsties ar ziņojumu iekšējā trauksmes celšanas sistēmā. Tad personai ir tiesības ziņot valsts institūcijai. Ja šo sistēmu ietvaros persona ir nesekmīga, viņa var vērsties Trauksmes cēlēju mājā. Ar ES Direktīvu šī sistēma būs jāmaina, un būs gadījumi, kad uzreiz varēs vērsties kompetentajā institūcijā vai Trauksmes cēlēju mājā.

Galvenie secinājumi. Trauksmes celšanas institūcijām ir jābūt pārdomāti izveidotām un ieviestām. Tas prasa pietiekamus resursus un arī politisku atbalstu. Jēdziens „ziņojošā persona” ir neitrālāks jeb mazāk apkaunojošs par jēdzienu „trauksmes cēlētājs”. Administratīvo sankciju piemērošanas iespēja atsevišķās situācijās ir nepieciešama. Dažādu funkciju kombinēšana veido labu sinerģiju. Neatkarība ir izšķirošs nosacījums trauksmes cēlēju institūcijas pastāvēšanai. Starptautiskā sadarbība (NEIWA) nodrošina pieredzes apmaiņu un nepieciešamo atbalstu.

Saistībā ar uzdoto jautājumu tika norādīts, ka izmeklēšanas veikšana dažādās jomās ir ļoti sarežģīta. Šobrīd izveidotajā institūcijā izmeklēšanu veic septiņi speciālisti. Ne vienmēr ir nepieciešams specializēties konkrētā sfērā, lai izmeklētu notikušo. Izmeklēšanas laikā tiek noskaidrots, vai ir noticis pārkāpums vai represijas un vai tam ir saistība ar personas ziņojumu. Tiek veikta notikušo apstākļu rekonstrukcija, kam nav nepieciešama specializācija.

Trauksmes celšana Francijā – tiesībsargs kā centrālā iestāde („tiesībsarga modelis”)

Nefēli Jatropolos (*Néphèli Yatropoulos*), Tiesībsargs (*Le Défenseur des droits*), Francija

Trauksmes cēlēju likums Francijā 2016. gadā tika pieņemts ar mērķi noteikt labāku un vienotu trauksmes cēlēja aizsardzību. Likuma pieņemšana sekoja vairākiem publiskiem skandāliem, kas bija saistīti ar trauksmes celšanu par sabiedrības veselību, kā arī nodokļu krāpšanu.

Ar šo likumu tika harmonizētas trauksmes cēlēju aizsardzības sistēmas, kas nodrošināja tālāku caurskatāmu progresu un cīņu pret korupciju.

Šajā likumā noteikts precīzs trauksmes cēlēja jēdziens. Tāpat noteikta obligāta trīs stadiju ziņošanas procedūra, lai saņemtu aizsardzību, tas ir, iekšējais kanāls (darba vieta), ja nav atbildes - ārējais kanāls (atbildīgajā valsts institūcijā), ja nav atbildes pēc 3 mēnešiem, informāciju var publiskot, piemēram, nodot plašsaziņas līdzekļiem. Tāpat likums paredz trauksmes cēlēja aizsardzības pasākumus, piemēram, pret represijām, izņēmumi no kriminālatbildības, ja ziņošana ir bijis pamats pārkāpt noslēpuma aizsardzību.

Tiesībsargs ir neatkarīga, konstitucionāla institūcija. Tiesībsargam, ņemot vērā tā kompetenci un ekspertīzi cīņā pret diskrimināciju, likumdevējs deva uzdevumu aizsargāt trauksmes cēlējus. Tiesībsargs ir tiesīgs vērsties ne tikai nacionālajā tiesā, bet arī Eiropas Cilvēktiesību tiesā, kā arī vērsties prokuratūrā. Tiesībsargs var izdot lēmumus, taču tie nav obligāti (saistoši), bet ieteikuma rakstura.

Tiesībsarga saņemto iesniegumu skaits trauksmes celšanas jomā tiek vērtēts kā neliels - 84 gadījumi 2019. gadā. Galvenokārt iedzīvotāji vērsušies pie tiesībsarga saistībā ar tiem radītām nelabvēlīgajām sekām un visvairāk privātajā sektorā.

Nelielā trauksmes cēlēju aktivitāte ir saistīta ar vairākiem faktoriem. Personām nav pietiekamu zināšanu par ziņojumu iesniegšanas kārtību. *Eurobarometer* dati liecina, ka tikai 15% zina, kā iesniegt ziņojumu. Tāpat ir jāievēro vairāki nosacījumi, lai gūtu aizsardzību, ir sarežģīts tiesiskais regulējums, kā arī viņiem ir bailes no represijām. Būtiski ir veicināt iedzīvotāju un juridiskās profesijas pārstāvju izpratni.

Tiesībsargam ir divi darbības virzieni trauksmes jomā – trauksmes cēlēju orientēšana (konsultēšana) un aizsardzība.

Trauksmes cēlēju orientēšana (konsultēšana): “Mēs varam konsultēt trauksmes cēlēju visa procesa laikā”, skaidro N.Jatropolos. Tiesībsargs var izvērtēt, vai ziņojumā norādītie fakti attiecas uz likumā noteikto trauksmes celšanas definīciju, informēt iesniedzēju par kompetento institūciju, kurā vērsties, izvērtēt ziņojuma iesniegšanas apstākļus. Ziņotājam tiek lūgts ievērot likumā noteikto

procedūru un noteikumus, lai varētu nepieciešamības gadījumā saņemt aizsardzību, kā arī tiek izskaidrots ziņojuma konfidencialitātes nozīmīgums. Interesanti, ka Tiesībsargs var norādīt, ka ziņojums neatbilst trauksmes celšanas būtībai, vēl pirms tā iesniegšanas. Vienlaikus Tiesībsargs neizskata ziņojumus pēc būtības, to veic kompetentās iestādes.

Trauksmes cēlēju aizsardzība: Nodrošinot trauksmes cēlēja aizsardzību, Tiesībsargs veic konkrētās lietas izmeklēšanu, ar mērķi izvērtēt saistību starp ziņojuma iesniegšanu un personai piemērotajām represijām. Tiesībsargam ir plašas pilnvaras. Tas var lūgt jebkāda veida informāciju saistībā ar šo lietu gan no publiskas, gan privātas organizācijas. Tiesībsargs izdod rekomendācijas un nodod informāciju tiesnesim.

Dažādas trauksmes un ziņošanas sistēmas nozarēs ir nepietiekami harmonizētas. Francijā, piemēram, tās neietver izlūkošanas, finanšu un apdrošināšanas jomas. Trauksmes cēlēju sistēmas ietvaros ir nepietiekami harmonizēti aizsardzības pasākumi. Nav izveidota centrālā iestāde ziņojumu izskatīšanai. Tiesībsargs netiek informēts par ziņojuma turpmāku virzību kompetentajā iestādē. Tāpat nepastāv iestāde, kas personai nosaka trauksmes cēlēja statusu, izņemot tiesu, taču tas ir vēlā stadijā.

Ieviešot Direktīvu 2019/1937 Francijas normatīvajos tiesību aktos, nepieciešams pārskatīt trauksmes cēlēja definīciju, no tās izslēdzot neieinteresētības un personīgi gūtas informācijas par pārkāpumu kritērijus, nepieciešams aizsardzību attiecināt arī uz personām, kuras palīdzējušas trauksmes cēlējam, kas būs ļoti vērtīgi, trīspakāpju procedūru nepieciešams padarīt elastīgāku, neuzliekot personai par pienākumu vispirms ziņot iekšējā trauksmes celšanas sistēmā. Tāpat nepieciešams detalizētāk skaidrot otro trauksmes celšanas līmeni, kas attiecas uz kompetentajām iestādēm un tām – noteikt skaidru kārtību.

Francijā trauksmes cēlēju ziņojumus var iesniegt tikai papīra formā (dubultā aploksnē), to nevar darīt elektroniski, jo tā nav iespējams aizsargāt konfidencialitāti (tiešsaistes ziņošanas platforma nenodrošina attiecīgu konfidencialitāti un drošību). Piesaistot papildu resursus, būtu iespējams pieņemt ziņojumus elektroniski.

PANEĻDISKUSIJA: KONTAKTPERSONU TRAUKSMES CELŠANAS JAUTĀJUMOS

DOMAPMAIŅA

Dalībnieki - kontaktpersonas trauksmes celšanas jautājumos:

Iveta Ritere, Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs, **Līga Plaude**, Valsts ieņēmumu dienests, **Kristīne Pulkstene**, Valsts darba inspekcija, **Aleksejs Remesovs**, Tieslietu ministrija, **Ieva Mortukāne**, Iepirkumu uzraudzības birojs, **Dzidra Ikauniece**, Valsts vides dienests un **Asnate Sikorska**, Valsts kanceleja (Trauksmes cēlēju kontaktpunkts)

Par kāda veida pārkāpumiem tiek celta trauksme? Raksturīgi piemēri, tendences.

Valsts ieņēmumu dienestā (turpmāk – VID) trauksme tiek celta par izvairīšanos no nodokļu samaksas. Viena ziņojumu grupa attiecas uz aplokšņu algām, otra – vispār uz izvairīšanos no nodokļu nomaksas. VID pārstāve atzīmē, ka svarīgi norādīt ne tikai uz savu personīgo situāciju, bet arī citiem darba kolēģiem, ja nodokļu nemaksāšana attiecas uz visiem darbiniekiem un ir uzņēmuma politika. Šāda situācija ir atzīstama par trauksmes celšanu. Visvairāk trauksmes cēlēju ir no būvniecības nozares, apsardzes uzņēmumiem un no tirdzniecības vietām.

Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojā (turpmāk – KNAB) trauksme visvairāk tiek celta par valsts amatpersonu pārkāpumiem interešu konflikta situācijās. Vairumā iesniegumi ir tieši par šo jautājumu. Tāpat raksturīgi ir iesniegumi publiskas personas mantas izšķērdēšanas jomā un saistībā ar dienesta stāvokļa izmantošanu un bezdarbību. Tāpat ir situācijas saistībā ar krāpšanu, kad situāciju risina KNAB vai arī Valsts policija.

Valsts darba inspekcijā (turpmāk – VDI) pamatā ir divi iespējami pārkāpumu bloki - darba aizsardzība un darba tiesības. Pārsvarā ziņo par darba pārkāpumiem darba tiesiskajās attiecībās, nevienlīdzīgu attieksmi, par atbrīvošanu no darba, atvaļinājuma nepiešķiršanu, u.c.

Valsts vides dienestā (turpmāk – VVD) kopumā saņemts 31 ziņojums, 5 ziņojumi ir atzīti par trauksmes celšanas ziņojumiem. Ziņojumi tiek sniegti par vides aizsardzības normatīvo aktu pārkāpumiem, jo īpaši - atkritumu apsaimniekošanas jomā. 2020. gadā sniegtie ziņojumi ir pilnvērtīgāki un nozīmīga ir arī aktīvā komunikācija no trauksmes cēlēju puses ar inspektoriem, nodrošinot vērtīgu papildu informāciju

Iepirkumu uzraudzības birojā (turpmāk – IUB) saņemtie trauksmes celšanas ziņojumi pamatā attiecas uz trīs pārkāpumu veidiem, proti, līgumu noslēgšana, nepiemērojot Publisko iepirkumu

likumu, pārkāpumi piedāvājumu vērtēšanas procesā, kā arī pārkāpumi saistībā ar interešu konfliktu iepirkumu komisijas locekļu vidū.

Tieslietu ministrijā (turpmāk – TM) saņemti aptuveni 30 iesniegumi, no kuriem 3 – 4 atzīti par trauksmes cēlēju ziņojumiem. Saņemtie iesniegumi skāra pašvaldības, medicīnas iestādes, ārkārtējās situācijas laikā izsludināto ierobežojumu neievērošanu, tiesas u.c. Vairumā gadījumu ziņojumi neatbilst Likuma pazīmēm. Galvenokārt saņemtos ziņojumus nepieciešams pārsūtīt. Būtu diskutējams, kā pārsūtīšanas jautājumā varētu uzlabot regulējumu.

Valsts kancelejā (turpmāk – VK) Trauksmes cēlēju kontaktpunktā personas ziņo par jebkuru jomu. VK pilda “pirmā filtra lomu” un sazinās ar iedzīvotāju, ja ziņojums acīmredzami neatbilst trauksmes celšanai. Ja ziņojums šķiet atbilstošs, tad to pārsūta kompetentajai iestādei. Valsts kancelejā kā kompetentajā institūcijā pērn bija viens trauksmes cēlēja ziņojums, šajā gadā - trīs.

Cik lielā mērā saņemtie ziņojumi atbilst trauksmes celšanas kritērijiem un kā to uzlabot?

TM praksē personas galvenokārt sniedz ziņas par savām **personiskajām interesēm**, piemēram, darba strīdu. Tie ir gadījumi, kur nemaz nav iespējama personas identitātes aizsardzība un kuras privāto interešu aizsardzībai jānotiek administratīvajā vai civilprocesā. Arī TM pieredzē ir **anonīmi ziņojumi**, kur ar personu nevar sazināties un lietu nevar uzsākt.

VDI praksē lielākajā daļā gadījumu personas vēlas panākt personīgo tiesību vai privāto interešu aizsardzību. Otra daļa ir ziņojumi e-pastā no personām, kuras nav kādā darba saistībā ar pārkāpēju, proti, “ziņojumi no malas”. Viena daļa no iesniegumiem ir mājaslapā iesniegti, taču bez paraksta. Personas trūkumus pēc lūguma nav novērsušas. Šis ir lauciņš uzlabojumiem.

VVD lielākā neatzīto iesniegumu daļa ir iedzīvotāju novēroti vides pārkāpumi. Visi tālāk nodoti inspektoriem izskatīšanai pēc būtības un personu identitāte netiek izpausta. Mērķis ir vides stāvokļa uzlabošana, tāpēc visi ziņojumi tiek skatīti tālāk pēc būtības. Galvenais izaicinājums ir bieži pārprastais trauksmes cēlēja statuss. Persona uzskata, ka, ziņojot caur trauksmes kanālu, viņas identitāte tiks vairāk pasargāta. Nepieciešams vairot izpratni, ka arī tad, ja nesniedz informāciju par pārkāpumu pa trauksmes celšanas kanālu, personas identitāte netiek izpausta. Iespējams, tas ļautu mazināt neatzīto ziņojumu īpatsvaru.

VID praksē trīs veidu ziņojumus neatzīst par trauksmes cēlēja ziņojumi, proti, ja tie **nav iesniegti par savu darba vietu**, pamatojas uz baumām, iesniegti citas personas vārdā (piemēram, radnieka) vai arī anonīmi iesniegti ziņojumi.

IUB praksē arī ziņojumi vairumā gadījumu **nav no darba vides, bet, piemēram, ziņo kāds nozares pārstāvis**. Tādēļ IUB veic kampaņu un strādā pie skaidrojoša digitāla bukleta, par kādiem pārkāpumiem un kas var vērsties IUB.

Līdzīgi arī KNAB praksē saņemti iesniegumi par **personiskiem aizskārumiem, anonīmi iesniegumi**, iesniegumi no personām, kuras **nav darbinieki, iesniegumi no juridiskām personām**. Vienlaikus 2020. gadā ir augusi iesniedzēju izpratne un iesniegumi vairāk atbilst Likuma prasībām. Iespējams, tas ir saistīts ar veikto izglītojošo darbu. Daudzus iesniegumus nākas **pārsūtīt** kādai **citai kompetentajai institūcijai** (no 42 šogad saņemtajiem iesniegumiem 14 pārsūtīti). Nepieciešams vairot **izpratni par katras kompetentās institūcijas atbildībā esošiem jautājumiem**.

Diskusijas dalībnieka jautājums: *kur ir robeža starp personiskajām un sabiedrības interesēm?* Tā ir atkarīga no tā, vai jautājumu var risināt neatkarīgi no konkrētās, ziņojušās personas interesēm. Var būt nepieciešams iegūt papildu informāciju, lai to noskaidrotu. Piemēram, svarīgi saprast, vai uzņēmumā aploksņu algas maksā šai personai vai tā ir uzņēmuma prakse. Šādā gadījumā ir ļoti svarīgi izvērtēt, kā aizsargāt trauksmes cēlēju. Ja, piemēram, ir tikai vienas personas intereses skartas, veicot pārbaudi uzņēmumā, šī persona var tikt apdraudēta.

VK Trauksmes cēlēju kontaktpunkta pārstāve skaidro, ka sabiedrības interesēm ir vismaz divas nozīmes. Pārkāpums kaitē kādai sabiedrības grupai, piemēram, tie ir bērni, pilsētas iedzīvotāji, uzņēmumu darbinieki u.tml. Otrs bloks ir tādas jomas, kas ir īpaša sabiedrības interese, piemēram, Likuma 3. pantā norādītās jomas, piemēram, sabiedrības veselības apdraudējums, vai citas valstī svarīgās jomas.

Cik veiksmīgi izdodas aizsargāt trauksmes cēlēju identitāti?

VDI pārstāve atzīmē, ka gadījumā, ja persona nevēlas atklāt identitāti un iesnieguma izskatīšanu iesnieguma likuma kārtībā, tiek vērtēts, vai, maksimāli anonimizējot šīs ziņas un nosūtot lietu pārbaudei, pastāv risks, ka darba devējs varētu identificēt iespējamo iesniedzēju. Šādā gadījumā persona tiek informēta par situāciju. Ziņojumos, kas attiecas uz sabiedrības interesi, aizsardzību nodrošināt ir vienkāršāk, jo pārbaude nav par konkrēto personu, bet ir vispārīga.

VVD ir izstrādāta trauksmes cēlēju ziņojumu izskatīšanas kārtība, un personu dati ir drošībā. Pie nepieciešamības nodot lietas materiālus Valsts policijai vai prokuratūrai, rodas jautājums, vai trauksmes cēlēja ziņojumu tālāk nodot pseidonimizētu. Nākamajai iestādei ir svarīgi zināt, ka tieši šī persona ir trauksmes cēlējs un ka viņa ir aizsargājama.

TM pārstāvis atzīmē, ka būtu nepieciešams ziņojumu kompetentajai iestādei nosūtīt tādu, kāds tas ir, nevis pseidonimizētu.

TM pārstāvja ieskatā nākotnē varētu **sašaurināt trauksmes cēlēja kritērijus Likumā**. Tas ļautu ietaupīt resursus ziņojumu izskatīšanai un izskaidrošanas darbam personai par tās tiesībām.

TM pārstāvis atzīmē, ka ir jāņem vērā, kādēļ persona nav vērsusies kompetentajā iestādē. Iespējams, persona uzskata, ka kompetentā iestāde viņu neaizsargās. Galvenais ir aizsargāt ziņas, ka konkrētā persona ir cēlusi trauksmi. Pseidonimizēšana var ļaut saprast, kura persona ir ziņotājs.

KNAB pārstāve atzīmē, ka iedzīvotājam ir nepārprotami jānorāda, ka tiek iesniegts trauksmes celšanas ziņojums. Tādā veidā konkrētā informācija nonāks pēc iespējas mazāk darbinieku rīcībā.

VK pārstāves atzīmē, ka **ziņojumā ietvertu personas datu pseidonimizēšanu** un ziņojuma tālāko izskatīšanu veic kompetentā iestāde, kas ir sīkāk aprakstīts vadlīnijās. Ja daļā nav kompetence, to daļu nosūta izskatīšanai citai kompetentajai iestādei. Likumā ir paredzēts, ka personas datus (nepseidonimizētu ziņojumu) var nodot personām, kurām tas ir nepieciešams lietas izmeklēšanai.

TM pārstāvis ierosina lielāku **elastību** un līdzīgu regulējumu kā Iesniegumu likumā, proti, ļaut iespēju, ka personai izskaidro, kur tā var vērsties un par tālāko rīcību lemj persona pati iepretim **pienākumam pārsūtīt visus ziņojumus**. VK ieskatā, lai veicinātu trauksmes celšanu, svarīgi valsts institūcijām savstarpēji pārsūtīt iesniegtos ziņojumus, jo iedzīvotājs lūgumu pašam tālāk doties pa "birokrātijas koridoriem" var uztvert kritiski un ziņojumu tālāk neiesniegt.

Diskusijā ir aicinājums ievērot to, ka ziņojuma pārsūtīšanas gadījumā labāk to sūtīt kompetentās iestādes kontaktpersonai, nevis iestādes lietvedībai.

Cik veiksmīga ir ziņojumu izskatīšana? Kādi ir galvenie izskatīšanas veidi? Kādi ir kompetento institūciju izaicinājumi?

IUB pārstāve atzina, ka trauksmes cēlēju ziņojumu izskatīšana IUB ir veiksmīga. Saņemot ziņojumu, tas tiek pseidonimizēts un nodots inspektoram izskatīšanai pēc būtības - resoriskajā pārbaudē vai administratīvā pārkāpuma procesā. Tajā pašā laikā tikai vienā gadījumā personas sauktas pie administratīvās atbildības. Lielākais izaicinājums - **kompetences noteikšana**. Dažkārt ir grūti saprast, kāds ir pārkāpums un kurai iestādei iesniegums pārsūdzams. Kompetentās institūcijas palīdz saprast, vai tās skatīs.

KNAB pārstāve komentē, ka ziņojums tiek pseidonimizēts un nodots inspektoram izskatīšanai resoriskajā pārbaudē vai procesā. No 18 atzītajiem gadījumiem 2019. gadā 3 gadījumos konstatēti pārkāpumi, arī šogad no 11 gadījumiem - 3 gadījumos ir konstatēti pārkāpumi. Tiek izteikts aicinājums tiekties uz **vienotu izpratni** un jautājumus risināt **vienotā praksē**, izdiskutējot nepilnības, piemērojot likumā noteikto.

TM pārstāvis atzīmē, ka ministrija nav kontroles institūcija, tādēļ trauksmes celšanas ziņojums tiek ievietots ierobežotas pieejamības reģistrā. Tādēļ izskatīšana pēc būtības atsevišķos gadījumos var būt sarežģīta.

VID pabeigta 32 ziņojumu izskatīšana, 18 gadījumos veikti atbilstoši pasākumi. VID arī atzīmē, ka sakarā ar epidemioloģisko situāciju valstī ir apgrūtināši veikt uzņēmumu pārbaudes klātienē, un tādēļ ziņojumu izskatīšana ir lēnāka.

Kā uzlabot starpinstitūciju sadarbību un risināt kopīgus problēmjaucājumus?

TM pārstāvis iesaka VK izveidot **kontaktpersonu forumu (platformu)**, kur varētu sniegt viedokli par problēmsituācijām. TM ieskatā šī platforma varētu būt pieejama sabiedrībai.

KNAB pārstāve iesaka **vispirms identificēt problēmjaucājumus**. Lūgums VK kā kontaktpunktam sašķirot un noformulēt problēmjaucājumus, lai tos var izdiskutēt, izplatīt rakstveidā, vairojot izpratni par likuma piemērošanu.

VVD pārstāves ieskatā starpinstitucionālā sadarbība ir veiksmīga, un iespējams ērti sazināties un vienoties par sadarbību. Vienlaikus, lietderīgs būtu **Valsts kancelejas informatīvais materiāls nodošanai trauksmes cēlējiem**, lai uzlabotos trauksmes cēlēju ziņojumu kvalitāte. To varētu katra iestāde nodot saviem klientiem, iedzīvotājiem, kuri tajā vēlas celt trauksmi.

IUB pārstāve atbalsta TM ierosinājumu par vienoto platformu un ierosina **turpināt informācijas apmaiņu starp institūcijām** – forumu, semināru veidā vai arī klātienē. Svarīga ir **atgriezeniskā saite ar trauksmes cēlējiem**, nepieciešams publicēt informāciju par konstatētajiem pārkāpumiem.

Arī VDI pārstāve norāda uz labu iepriekšējo sadarbību un informācijas apmaiņu. VDI ņem vērā citu iestāžu lēmumus, atzīstot kādu par trauksmes cēlēju. VDI aicina **veidot problēmu apkopojumus un vienotu praksi** starp iestādēm.

PANEĻDISKUSIJA: EFEKTĪVAS TRAUKSMES CĒLĒJU AIZSARDZĪBAS PRIEKŠNOSACĪJUMI

Diskusijas tēmas:

- Trauksmes cēlēju aizsardzības garantijas represiju gadījumā.
- Atbildība trauksmes celšanas jomā: piemērošanas pieredze, nākotnes izaicinājumi.

Diskusijas dalībnieki:

Sanita Armagana un **Dace Vārna**, Tieslietu ministrija, **Jelena Bārbale**, Juridiskās palīdzības administrācija, **Inese Kuške** un **Kristīne Stone**, Valsts kanceleja, **Kristīne Pulkstene**, Valsts darba inspekcija, **Iveta Smoča**, Valsts policijas Iekšējās kontroles biroja priekšiece un **Ieva Žeimunde**, Datu valsts inspekcija

Diskusijas kopsavilkums

TM pārstāve atzīmē, ka Likumā ir paredzēta **administratīvā atbildība** personām, kas radījušas nelabvēlīgas sekas trauksmes cēlējam vai viņa ģimenes locekļiem. Šobrīd regulējums attiecas tikai uz darba tiesiskajām attiecībām un civildienesta attiecībām. Cita veida darba attiecības vai darba formas (piemēram, uzņēmuma līgums, brīvprātīgi praktikanti) netiek aptvertas un tas varētu būt uzlabojams. Ziņojot par pārkāpumiem, personas identitāte tiek aizsargāta, lai informācija netiktu atklāta darba devējam vai pārkāpējam. Šī informācija ir ierobežotas pieejamības. Tāpat, saskaņā ar Administratīvās atbildības likumu, cietušajiem ir personu datu aizsardzība, kas nav pieejama visiem procesa dalībniekiem, tikai iestādei, kura izskata lietu, un tiesai. Savukārt darba devēja aizsardzībai un, lai nepārslogotu sistēmu, paredzēta arī atbildība par apzināti nepatiesu ziņu sniegšanu. Papildus Likuma grozījumos paredzēta atbildība par traucēšanu trauksmes cēlējam sniegt ziņojumu. Jādiskutē, vai tas attiecas tikai uz ziņojuma iesniegšanu. Iespējams, to var attiecināt arī uz tālāku procesu, piemēram, ierasties un sniegt papildu informāciju.

Valsts kancelejas pārstāve uzsvēra, ka **aizsardzības garantijas represiju gadījumā jau šobrīd Likumā ir pietiekami vispusīgas un atbilst direktīvai**. Vienīgi atsevišķas Likumā noteiktās garantijas tiks attiecinātas arī uz saistītajām personām.

Likuma grozījumos arī noteikti gadījumi, kad trauksmes cēlētājam var neievērot administratīvajā procesā noteikto **ārpustiesas izskatīšanas kārtību**, proti, pienākumu vērsties augstākā iestādē, bet uzreiz varētu lēmumu pārsūdzēt tiesā.

Trauksmes cēlēja identitātes aizsardzība ir nozīmīga, jo tā palīdz novērst nelabvēlīgo seku risku. Valsts kanceleja norāda uz to, cik nozīmīgi ir ikdienas darbā ar trauksmes cēlēju ziņojumiem rūpēties par to, ka ziņotāja identitāti zina tikai ierobežots personu loks. Tās ir personas, kurām šī informācija ir nepieciešama, lai izskatītu ziņojumu. Šī informācija ir nepieciešama, lai zinātu, kuru personu ir nepieciešams aizsargāt, kā arī zinātu, ar kuru personu sazināties un sniegt atgriezenisko saiti.

Datu valsts inspekcijas pārstāve sniedz ieteikumus rīcībai gadījumos, kad **trauksmes cēlēja identitātes** aizsardzība tomēr netiek nodrošināta. Organizācijai, kura ir datu pārzinis, konstatējot datu aizsardzības **pārkāpumu**, piemēram, piekļuves nodrošināšanu neautorizētām personām, ne vēlāk kā

72 stundu laikā kopš pārkāpuma konstatācijas jāziņo uzraudzības iestādei, piemēram, Datu valsts inspekcijai. Ir arī jāvērtē nepieciešamība informēt pārkāpumā iesaistītās personas. Kas attiecas uz pašu trauksmes cēlēju, personām par kurām ziņo vai citām trešajām personām, tās var vērsties tiesā vai izmantot datu regulā minētās tiesības vērsties uzraudzības iestādē par regulas noteikumu neievērošanu. Piemērojams vispārīgais regulējums, proti, administratīvā atbildība par personas datu pārkāpumu. Izstrādē ir jauna administratīvā atbildība valsts amatpersonai vai valsts institūcijas darbiniekam par nelikumīgām darbībām ar personas datiem.

Par nelabvēlīgo seku radīšanu trauksmes cēlējam var vērsties, tostarp vispirms saņemt konsultāciju, Valsts darba inspekcijā (turpmāk – VDI) par jautājumiem, kas saistīti ar darba tiesiskajām attiecībām vai darba aizsardzību, kā rīkoties un aizsargāt savas tiesības. Likuma 17.pantā ir paredzēta administratīvā atbildība par nelabvēlīgo seku radīšanu. Tāpat VDI ir rīks, ko var izmantot arī trauksmes celšanas jomā, proti, tā var izdot rīkojumu pārkāpuma novēršanai vai kādas darbības veikšanai.

Viena no aizsardzības garantijām trauksmes cēlējiem – tā ir **valsts nodrošinātā juridiskā palīdzība**. To nodrošina Juridiskās palīdzības administrācija. Juridiskās palīdzības administrācijas pārstāve pastāstīja, ka kopš Likuma stāšanās spēkā kopumā ir saņemti četri iesniegumi no trauksmes cēlējiem juridiskās palīdzības saņemšanai (par darba strīdiem). Vienā gadījumā no tiem tika nodrošināta juridiska palīdzība pilnā apjomā gan pirmstiesas procesā palīdzot sagatavot pieteikumu, gan arī pārstāvot tiesvedības procesā. Šī lieta pēc savas būtības saistīta ar trauksmes celšanu, kur iesniegums trīs reizes pārsūtīts, gala rezultātā nonākot iestādē, kas informāciju nodeva darba devējam, un trauksmes cēlējs zaudēja darbu. Citos gadījumos sniegtas konsultācijas. Juridiskās palīdzības administrācijas pārstāve uzsver, ka priekšnoteikums juridiskās palīdzības saņemšanai ir tas, ka kādas sekas ir radušās trauksmes celšanas dēļ. Tāpat trauksmes cēlēji var saņemt juridisko palīdzību arī administratīvajā procesā un kriminālprocesā, taču par šādiem lūgumiem pagaidām nav datu.

Diskutējot par **pagaidu aizsardzības līdzekļiem civilprocesā**, Tieslietu ministrijas pārstāve atzīmē, ka viens no veidiem, kā trauksmes cēlējs var sevi aizsargāt, ja radušās nelabvēlīgas sekas, ir prasības celšana tiesā. Šobrīd Saeimā ir grozījumi Civilprocesa likumā, kas paredz jaunu pagaidu aizsardzības regulējumu, kas ļaus stiprināt arī aizsardzību trauksmes celšanas jomā.

Negatīvās sekas visbiežāk var rasties darba tiesiskajās attiecībās. Tā var būt dažāda pretdarbība no darba devēja puses, arī mobinga un bosinga gadījumi, kas rada nelabvēlīgās sekas. Arī šobrīd ir pieejamas garantijas. Šādā gadījumā tiesas sēde nosakāma 15 dienu laikā (īsā laikā), spriedumu var pasludināt par nekavējoties izpildāmu, piemēram, par darba samaksas piedziņu vai atjaunošanu darbā. Likumā noteiktais apgrieztais pierādīšanas pienākums procesā civillietā uzliedz par pienākumu

personai, kura radījusi nelabvēlīgās sekas, pierādīt, ka uzteikums, jebkāda apiešanās ar darbinieku nav saistīta ar trauksmes cēlēja ziņojuma iesniegšanu. Prasītājs jau šobrīd ir atbrīvots no tiesas izdevumiem. Grozījumi paredz, ka viņš tiks atbrīvots no jebkādiem izdevumiem, kas saistīti ar sprieduma izpildi. Svarīgi, ka ir paredzēta arī iespēja trauksmes cēlējam prasīt, lai viņam tiktu noteikti arī dažādi pagaidu aizsardzības līdzekļi, kurus trauksmes cēlējs var prasīt arī pirms lietas izskatīšanas. No tiesu spriedumiem var secināt, ka trauksmes cēlējus, kuriem radušās nelabvēlīgās sekas, tiesas jau šobrīd ir identificējušas kā īpaši aizsargājamu grupu.

Valsts policijas pārstāve informē, ka Valsts policija pagaidām nav uzsākusi nevienu procesu **par apzināti nepatiesu ziņu sniegšanu**. Šobrīd nav mehānisma, kā gadījumos, kad, izvērtējot trauksmes cēlēja ziņojumu, informācija nepierādās un netiek uzsākts kriminālprocess, vērtēt to, vai bija apzināti iesniegtas nepatiesas (melīgas) ziņas. Nav noregulēts jautājums par sūdzības iesniegšanu par atteikumu uzsākt kriminālprocesu un tas būtu nākotnē risināms.

Diskusijā tika uzdots jautājums, ja iestādes kontaktpersona trauksmes celšanas jautājumos pati konstatē pārkāpumu pēc būtības, taču par to nav saņemts trauksmes cēlēja iesniegums, vai viņa ir tiesīga rīkoties preventīvi. Sniegta atbilde, ka administratīvā pārkāpuma procesu var uzsākt uz iestādes iniciatīvas pamata, bet trauksmes celšana ir personas iniciatīva (tās darba kontekstā).

Administratīvās atbildības likums aizsargā visus, kuri sniedz ziņas par iespējamu administratīvo pārkāpumu. Tā ir ierobežotas pieejamības informācija, pieejama tikai iestādei, kura izskata lietu vai tiesai. Tādējādi attiecībā uz administratīvajām lietām netiek šķirots, ir vai nav trauksmes cēlējs, aizsardzība tiek paredzēta.

Kā rīkoties trauksmes cēlējam, ja iestāde jau sākotnēji nav izsekojusi, kurš ir redzējis trauksmes cēlēja ziņojumu, un ziņas noplūst? Sniegta atbilde, ka kopumā ziņojumus iesniedz pa speciāliem kanāliem. Ziņojuma aprīte ir noteikta. Nav sarežģīti atrast, kura persona varēja nopludināt informāciju. Lai novērstu riskus noplūdēm ziņojumam, kas ienāk vispārīgā lietvedībā, Likumā paredzēts, ka jānorāda, ka tas ir trauksmes cēlēja ziņojums.

PIRMĀS DIENAS KOPSAVILKUMS

Laima Letiņa, moderatore:

- Konferenci "Trauksmes celšana: nākamais līmenis" iesākām ar konferences organizētāju uzrunām, kurās Valsts kancelejas, Valsts administrācijas skolas un Sabiedrības par atklātību par Delna vadītāji mūs aicināja lauzt paradigmu, kad redzam, dzirdam, bet klusējam. Kopīgi veidot jauno pieeju un jaunu attieksmi. Atcerēties, ka nozīme ir gan trauksmes cēlējiem, gan to sargiem, lai nodrošinātu, ka cilvēks zina ko darīt un uzdrošinās darīt.
- Tālāk iepazīnām izaicinājumus un rezultātus, piemērojot normatīvo regulējumu. Cik aktīvi ir bijuši ziņotāji un kādi ir tipiskākie piemēri ziņojumiem? Kuras ir populārākās iestādes, kurām ziņo un biežākās sabiedrības intereses, par kuru aizskārumu ziņo? Ar ko ikdienā saskaras Valsts kanceleja kā trauksmes cēlēju kontaktpunkts, kas konsultē un atbalsta trauksmes cēlētus, veido skaidrojošos materiālus. Eiropas Komisija mūs iepazīstināja ar gaidāmajām izmaiņām, kad tiks pārņemta Trauksmes cēlēju direktīva. Regulējuma fragmentācija Eiropas Savienībā līdz šim tika uzskatīta par vienu no iemesliem ziņotāju neaktivitātei.
- Līdzās Latvijas un nākotnē visas Eiropas modelim iepazīnām arī citu Eiropas Savienības valstu šī brīža trauksmes cēlēju sistēmas. Interesanti bija cik tās ir daudzveidīgas. Lietuvas sistēma, kuras centrā ir prokuratūra, radīja visvairāk jautājumus, tajā skaitā par Lietuvā paredzēto kompensācijas mehānismu trauksmes cēlējam, proti, ne tikai aizsardzības mehānismu, bet arī pamudinājumu būt drosmīgam un ziņot. Nīderlandes Trauksmes cēlēju mājas pārstāvis mums Uzzinājām arī par Francijas tiesībsarga modeli, kurš vistuvākais Latvijas modelim – tie tapuši vienā laikā un savstarpēji salīdzināmi. Arī izaicinājumi līdzīgi – kā mazināt fragmentāciju, kā arī kā izsekot vai ziņojums sasniedz mērķi un novērš sabiedrības interešu aizskārumu.
- Otro dienas daļu iesākām ar Prāta vētru starp trauksmes cēlēju kontaktpersonām, diskutējot par to kā trauksmes celšanas sistēma izskatās praksē. Diskusijā tika rūpīgi vērtēts, kas ir sabiedrības intereses. Kurā brīdī pamanītais pārkāpums vairs neskar tikai mani personīgi, man rūp sabiedrības interese un es vēlos novērst šo interešu aizskārumu. Sapratām arī prasības un izaicinājumus attiecībā uz trauksmes cēlēja identitātes aizsardzību, kas ir izšķiroša, lai trauksmes cēlētā justos droši un izvēlētos par labu runāšanai, nevis klusēšanai. Klusēt kontaktpersonas nevēlas arī savstarpējā sadarbībā un domā, ka diskusiju rezultātā iespējams identificēt labo praksi, kas atbilstošos forumos nostiprināma.
- Otrā paneļdiskusija tika veltīta trauksmes cēlēja aizsardzības mehānismiem un atbildībai par pārkāpumiem trauksmes celšanas jomā. Uzzinājām par jau esošajiem aizsardzības mehānismiem,

kas palīdz trauksmes cēlējam izvēlēties neklusēt. Kā arī nākotnes iespēju pasargāt ne vien radniekus, bet arī saistītās personas un jaunajiem papildinājumiem atbildības regulējumā ko piedāvās Trauksmes cēlēju direktīva. Uzsvērām identitātes aizsardzības jomu – kas ir centrālais elements veiksmīgai trauksmes cēlēja aizsardzībai. Lai visu uzmanību varētu koncentrēt uz pārkāpuma izskatīšanu. Tāpat arī šajā diskusijā tika izceltas kļūdas un pārpratumi, kuros trauksmes celšanas mehānismu ir centieni izmantot privāto interešu aizsardzībai. No ekspertu puses tika plaši skaidrota noteiktā atbildība par pārkāpumiem un praktiskie tās piemērošanas aspekti. Kā arī iezīmēti nākotnes plāni trauksmes celšanas atbilstoši veicināšanai.

1. SESIJA: KĀ TRAUKSMES CĒLĒJU AIZSARDZĪBA MAINA SABIEDRĪBU UN DARBA VIDĪ?

Tiesiskums un cilvēktiesības kontekstā ar trauksmes celšanu

Hans Groot, Vecākais padomnieks integritātes jautājumos, Ekspertīzes centrs darba attiecību jautājumos publiskajā sektorā, Nīderlande

Integritātes sistēma novērš nelikumīgu rīcību, kā arī lietas uzsākšanas gadījumā nodrošina atbilstošas izmeklēšanas veikšanu, piemēram, trauksmes cēlēja ziņojuma gadījumā. Integritātes politika, kas tika izveidota, paredz atbildības un atklātuma standartus. Ir jāvērtē, vai tas ir integritātes jautājums, vai arī cilvēku vai institūcijas nepareiza rīcība, kā arī tas, vai ir nepieciešama izmeklēšana. Atklātums pieprasa, ka par izmeklēšanu un tajā iesaistītajām personām ir zināms publiski.

Viens no šī Ekspertīzes centra dibināšanas iemesliem bija proporcionāli pieaugošais līdzīga veida lietu skaits. Piemēram, konfidenciālas informācijas izmantošana personīgām vajadzībām. Valsts darbiniekam ir pienākums saglabāt konfidenciālu informāciju. Vērsta uzmanība uz vairākiem piemēriem, kad amata statuss un pieeja noteiktai informācijai izmantota ārpus darba pienākumiem.

Nīderlandē trauksmes cēlēji galvenokārt cenšas palikt anonīmi. Lai veiktu atbilstošu izmeklēšanu, ir nepieciešams sazināties ar ziņojuma iesniedzēju. Tādā veidā iespējams pārbaudīt, vai sniegtā informācija ir pamatota. Trauksmes cēlēju māja tika izveidota tieši šī iemesla dēļ, jo Nīderlandē bija daudz trauksmes cēlēju lietu, kurās ziņotāji veltījuši ilgu laiku materiāla savākšanai par institūcijas pieļauto pārkāpumu.

Trauksmes cēlēju aizsardzība ir saistīta arī ar viņa finansiālu aizsardzību. Trauksmes celšana ir saistīta ar ziņotāja lojalitāti darba devējam. Nopietnu integritātes pārkāpumu gadījumos būtu jānodrošina ziņotāja finansiāla atbalstīšana vismaz uz izmeklēšanas laiku, ja lieta ir par būtiskām sabiedrības interesēm.

Trauksmes cēlēja pieredzes stāsts. Kā trauksmes celšana maina cilvēku

Vladimir Radomirovic, galvenais redaktors, tiešsaistes pētnieciskās žurnālistikas izdevums „Pištaljka”, Serbija

2009. gadā sākotnējā vērtēšanā iekšējā ziņošanas sistēmā nebija rezultatīva. Tādēļ tika nolemts publicēt informāciju par konstatēto pārkāpumu. Par šādu rīcību ar V. Radomirovic tika izbeigtas darba tiesiskās attiecības.

2010. gadā tika dibināta redakcija „Pištaljka” (Svilpe), kas aktīvi publicēja informāciju par korupciju, dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu un citiem gadījumiem. Redakcijai pievienojušies vairāki trauksmes cēlēji. Redakcija līdzdarbojas arī speciālistu apmācībā un trauksmes cēlēju pārstāvībā tiesas procesā. 2012. gadā Serbijā mainījās valdība, kas atbalstīja trauksmes cēlēju regulējuma izstrādi. Tāpat izveidota veiksmīga sadarbība ar Eiropas Komisiju un citām institūcijām. Vērsta uzmanība uz vairākiem gadījumiem, kuros trauksmes celšana ir rezultējusies ar nozīmīgu korupciju ārstu aprindās, dienesta pilnvaru pārsniegšanu policijas aprindās, saistītu gadījumu atklāšanu un atbildīgo personu saukšanu pie atbildības.

Trauksmes cēlēja aizsardzībai ir ļoti liela nozīme. Arī sabiedrības atbalsts ir izšķirošs. Sabiedrības spiediens palīdz novirzīt uz trauksmes cēlēju izdarīto spiedienu. Uzticības veidošana starp iesaistītajām personām ir ļoti svarīga. Bez bezmaksas juridiskās palīdzības liela daļa trauksmes cēlēju nesaņemtu viņiem nepieciešamo aizsardzību. Tiesas aizsardzība un pagaidu aizsardzība ir ļoti svarīga tiesvedībā saistībā ar trauksmes cēlēju aizsardzību.

Tieslietu ministrijas un valsts prezidenta atbalsts nostiprināja „Pištaljka” nozīmi, kas dod iespēju palīdzēt trauksmes cēlējiem.

Arī Serbijā risināts gadījums par nelikumīgu datu izmantošanu situācijā, kad darba devējs, represējot trauksmes cēlēju, publicējis viņa privātos datus. Serbijas Augstākā tiesa nosprieda, ka šāda rīcība saskaņā ar spēkā esošo trauksmes celšanas likumu nav likumīga.

Monitoringa rezultāti – kā Latvijā ievieš iekšējās trauksmes celšanas sistēmas

Inese Tauriņa, biedrības „Sabiedrība par atklātību – Delna” direktore

Efektīva iekšējā trauksmes celšanas sistēma ir svarīgs priekšnoteikums trauksmes cēlēju aktivitātei. Mazliet atšķiras iekšējās trauksmes celšanas sistēma uzņēmumos un publiskajā sektorā. Uzņēmumos šo sistēmu ieviest motivēja kāds kapitāldaļu turētājs, kurš ir ārpus Latvijas vai dalībnieki, vai arī valde, veicinot labu uzņēmuma pārvaldību un iekšējo un ārējo komunikāciju ar darbiniekiem vai klientiem. Ieviešanai un izpratnei ļoti

palīdzēja Delnas un Valsts Kancelejas par ziņošanu rīkoti semināri un apmācības.

Taču gan uzņēmumi, gan publiskās iestādes atzīst, ka darbiniekiem varētu nebūt pietiekoša izpratne par iekšējās sistēmas darbību, vai arī, ka darbinieki varētu nebūt uztvēruši trauksmes celšanu kā pietiekami būtisku. Monitoringā noskaidrots, ka dažās iestādēs struktūrvienību vadītāji veic papildus informatīvo darbu. Savukārt citos uzņēmumos un iestādēs notiek ceturkšņa sanāksmes, kuru ietvarā uzmanība ir atvēlēta arī iekšējās trauksmes celšanas sistēmas aktualizēšanai.

Iekšējās trauksmes celšanas sistēmas ieviešana gan privātajā, gan arī publiskajā sektorā veicinājusi to, ka efektīvāk nodrošināta ar likumu noteikto prasību izpilde, sekmēta dažādu risku, piemēram, korupcijas, interešu konflikta, krāpšanas, līdzekļu legalizācijas mazināšana, kā arī sekmēta laba pārvaldība un tiesiskums.

Iekšējās trauksmes sistēmā ne visās iestādēs un uzņēmumos tiek nodrošināta trauksmes cēlēju personas datu aizsardzība un informācijas droša glabāšana. Ir nepieciešams veicināt arī vadītāju izpratni par šiem jautājumiem.

2. SESIJA: IESTĀŽU UN UZŅĒMUMU IEGUVUMI, IEVIEŠOT IEKŠĒJO TRAUKSMES CELŠANAS SISTĒMU. IESPĒJAS

Lietuvas iestāžu, uzņēmumu pieredze un ieguvumi, ieviešot trauksmes celšanas sistēmu

Sergejus Muravjovas, Transparency International Lietuvas nodaļas vadītājs

Svarīgākais ir katra trauksmes cēlēja drošība. TI Lietuvas nodaļas pētījuma rezultāti parāda, ka aptuveni pusei no respondentiem ir informācija par uzņēmuma nepamatotu rīcību. Taču puse no šīm

personām šajā sakarā norāda, ka ir sajutusi tiešu vai netiešu spiedienu, kā rezultātā nav ziņots. Tāpat arī vairāk nekā puse no respondentiem nolēmusi par apstākļiem neziņot. Tā vietā, lai runātu ar savu tiešo priekšnieku vai kolēģiem par konstatētajiem pārkāpumiem, vairāk nekā puse (57%) no respondentiem norādījuši, ka dotos uz tiesībsargājošajām iestādēm. Droša ziņošana ir priekšnosacījums tam, ka trauksmes cēlēju dati ir aizsargāti.

Lai nodrošinātu drošu ziņošanu, ļoti svarīgas ir praktiskās vadlīnijas, juridiskais atbalsts, konfidencialitāte, aizsardzība darbā, aizsardzība pret juridiskām represijām, apmācīts personāls un empātija darba vietā. Empātija nodrošina to, ka trauksmes ziņotājs tiek saprasts. Kompensācijas mehānisms ir tikai blakusefekts, jo trauksmes cēlējam ir jāsaskaras ar vairākiem nozīmīgiem izaicinājumiem.

Saskaņā ar likumā noteikto, ziņojumam netiek izvirzītas būtiskas prasības. Ziņotājam ir jāspēj uzrakstīt viņam zināmā informācija, kas tālāk tiks izvērtēta.

Rīgas domes pieredze: sekmīga iekšējās trauksmes celšanas sistēmas ieviešana un darbība

Aigars Evardsons, Rīgas domes Birokrātijas apkarošanas centra vecākais eksperts korupcijas novēršanas jautājumos

Ar vienu kontaktpunktu Rīgas pašvaldībā nebija pietiekami. Trauksmes celšana ir viens no Birokrātijas apkarošanas biroja darbības virzieniem. Mērķis ir aizsargāt cilvēkus, nodrošinot, ka netiek izpausti personas dati. Informāciju iespējams sniegt mutiski, elektroniski vai arī ievietojot speciāli izveidotā pastkastē. Ja pašvaldības iestādes darbinieks dažādu iemeslu nevēlas izmantot iestādes iekšējo trauksmes celšanas sistēmu, viņš ar iesniegumu var vērsties Rīgas domes Birokrātijas apkarošanas centrā.

Saņemot ziņojumu, kurā ir informācijas kopums, kas attiecas uz vairāku iestāžu kompetenci, to iespējams sadalīt. Veiksmīgas iestāžu sadarbības rezultātā tika sakārtota vide.

Rīgas domes Birokrātijas apkarošanas centrā informācija tiek uzglabāta specifiskā veidā un piekļuve tai ir ierobežota. Ļoti svarīga ir pseidonimizācija. Cilvēki gaida atgriezenisko saiti un ziņojuma izskatīšanas rezultātu. Atsevišķos gadījumos ziņojumu nav iespējams izskatīt uzreiz. Sadarbība ar citām iestādēm, kas vērsta uz papildu informācijas iegūšanu var prasīt ilgāku laiku. Šajā laikā trauksmes cēlējs

var nolemt viņam zināmo informāciju izpaust publiski, kas nav pareizi, jo persona pati sevi identificē. Ir pārdomājams atgriezeniskās saites darbība arī gadījumos, ja uz ziņojuma pamata tiek uzsākts kriminālprocess. Kriminālprocesa ietvaros informāciju nesniedz.

Ir svarīgas apmācības trauksmes celšanas jautājumos. Cilvēki baidās ziņot un atklāt identitāti, jo viņi nevēlas problemātiku darba tiesiskajās attiecībās. Ir nepieciešams ieviest regulāras darbinieku apmācības par ziņošanu, arī kontaktpersonu apmācības. Ja ziņojumu neatzīst par trauksmes cēlēja ziņojumu, to izskatīs vispārējā kārtībā. Ir nepieciešams nodrošināt pilnvērtīgu darbinieku aizsardzību.

Tikai praksē iespējams saprast, vai ir lietderīgi katrā departamentā vai kapitālsabiedrībā izveidot iekšējās trauksmes celšanas sistēmu. Ir svarīgi nodrošināt, ka personu darba vietā neidentificē. Prakse parāda, ka Rīgas domes Birokrātijas apkaršanas centram uzticas vairāk, darbā uzticība nav tik liela, cilvēki arī baidās. Problemātika ir ar pseidonimizāciju, lai nevarētu saprast, kurš ir sagatavojis ziņojumu. Noteiktā kārtība tiks pilnveidota.

Galvenās neskaidrības ir saistīts ar to, kuros gadījumos atzīst par trauksmes celšanas ziņojumu, jo tam nav pievienoti pierādījumi. Ir problemātika, ka pierādījumu iegūšana var būt saistīta ar tādiem dokumentiem, ar kuriem strādā ierobežots personu loks, pēc kā ziņotāju var atpazīt. Lai uzreiz neidentificētu cilvēku, tiek sniegta konsultācija, kā dokumentu varētu saņemt arī citi darbinieki.

Ja ziņojums nav atzīstams par trauksmes celšanas ziņojumu, Rīgas domes Birokrātijas apkaršanas centrs to izskata pēc būtības un cilvēkam iesaka, kā rīkoties tālāk. Pārkāpumu konstatācijas gadījumā vadītājs pieņem lēmumu par tālāko rīcību. Ir dažāda dokumentu aprīte. Ir svarīgi atšķirt, vai ir trauksmes celšanas ziņojums.

Kā uzņēmumi veicina trauksmes celšanu? Ieskats Swedbank iekšējās trauksmes celšanas sistēmā un industrijas labās prakses vadlīnijās

Sarmīte Žeibe, Swedbank Atbilstības kontroles Latvijā vadītājas vietniece

Uzņēmumā tiek veicināti augsti ētikas standarti. Ikviens darbinieks var ziņot par jebkāda veida riskiem, pārkāpumiem un neatbilstībām, ko nodrošina iekšējais trauksmes celšanas process. Darbinieki ir pirmie, kuri var pamanīt neatbilstības. Iekšējās mācības un aktivitātes tiek veidotas, lai veicinātu darbinieku iesaisti un tie ziņotu par iespējamām neatbilstībām. Netiek tolerēts tas, ka darbinieks ignorē pārkāpumus. Tāpat uz grupas lēmuma pamata kopš 2020. gada 1. oktobra ir atvērts arī trauksmes celšanas kanāls ārējiem partneriem, tostarp klientiem un sadarbības partneriem.

Atbilstības kontroles vadītāja grupā ir pirmā, kura saņem ziņojumu un to deleģē izskatīšanai. Šis vadītājs ir valdes loceklis, tādēļ informācija jau sākotnēji nonāk valdes līmenī. Darbam ar šo

informāciju izveidots ļoti ierobežots iesaistīto personu loks. Izmeklēšanu veic atbilstības kontrole. Lai novērstu interešu konfliktu saistībā ar valdes darbu, ziņojumus saņem grupas mēroga iekšējā audita vadītāja. Atbilstības kontroles funkcija ir neatkarīga, nav pakļauta nevienai biznesa funkcijai.

Anonīmais ziņošanas kanāls ir ārējs. To uztur no Swedbank neatkarīgs pakalpojuma sniedzējs. Informācija tiek kriptēta, netiek ievāktas IP adreses vai citi metadati. Ziņojumiem par valdi, padomi vai atbilstības kontroli piekļūst tikai iekšējā audita vadītājs, kurš nav pakļauts nevienai no nodaļām. Piekļuvi reģistrē, tādēļ iespējams atsekot, kurš no ierobežota skaita darbiniekiem to ir apskatījis. Ziņojums tiek reģistrēts, tiek veikta izmeklēšana, organizējot šauru komandu izmeklēšanas veikšanai. Izmeklēšana var rezultēties ar lēmumiem. Lēmumiem un to izpildei tiek noteikts atsekošanas process. Par saņemtajiem ziņojumiem un iespējamo rezultātu Atbilstības kontrole ziņo valdei un padomei.

Darbiniekiem ir iespēja sasniegt jebkuru no vadītājiem. Ja darbinieks baidās runāt ar vadību, viņam ir iespēja izmantot trauksmes celšanas sistēmu. Par to informē obligātajās mācībās, mācību programmā. Obligāto mācību nenokārtošana ir atzīstama par rīcības kodeksa pārkāpumu. Informācija par trauksmes celšanu ir iekšējā tīklā, kurā ir paskaidrojošā informācija par trauksmes celšanas procesu un procedūru, kuram darbinieki piekļūst. Ir reklāmas, dažādas aktivitātes, piemēram, *online* diskusijas. Arī neziņošana atzīstama par rīcības kodeksa pārkāpumu. Korupcijas novēršana nodrošina ilgtspēju.

Arī Finanšu nozares asociācija ir izstrādājusi vadlīnijas, kurās nostiprināts trauksmes celšanas process. Ikviens finanšu nozares darbinieks var ziņot caur asociācijā ieviestu trauksmes celšanas kanālu. Ziņojot caur Finanšu nozares asociāciju, darbinieki nedrīkst izpaust sensitīvu informāciju par klientiem vai klientu darījumiem. Ja darbinieks ziņo caur šo asociāciju, to izmeklē ļoti šaurā lokā, valdes ietvaros. Asociācija seko līdzī konstatēto nepilnību novēršanai.

Veicot izmeklēšanu, nepieciešama piekļuve informācijai un sistēmām. Pārkāpums var notikt jebkurā biznesa struktūrvienībā. Tādēļ izmeklēšanas veikšanai ir nepieciešams nodrošināt piekļuvi. Darbiniekam nepieciešams ziņot vai iesaistīt vadību.

Darbiniekam par konstatētu pārkāpumu ir jārunā ar tiešo vadītāju vai arī iesaistot citu struktūrvienību, vai arī izmantojot anonīmo ziņošanas kanālu. Darbinieks par ziņošanu netiek nosodīts.

EKSPERTU DISKUSIJA

Diskusijā piedalās:

Marika Lapiņa, DPD Latvija personāla vadītāja

Inese Kuške, Valsts kancelejas Valsts pārvaldes politikas departaments

DPD Latvija pārstāves ieskatā trauksmes celšana ir galējais variants, ja situāciju nav iespējams atrisināt citādāk. Ir vajadzīgas mācības. Darbinieku identitātes aizsardzība ir labs izaicinājums. Ir iespēja mācīties no citām situācijām (pieredzēm). Ir svarīgi, lai visām iesaistītajām pusēm, kontaktpersonām un trauksmes cēlējiem būtu laba izpratne par to, kas ir trauksmes celšana. Trauksmes celšana palīdz uzņēmējdarbības vidi padarīt ētiskāku. Komunikācija un uzticēšanās ir pamats ētiskai videi.

VK pārstāve atzīmē, ka iekšējās trauksmes celšanas sistēmas izveide ir pienākums, kas attiecas kā uz uzņēmējdarbības vidi (privāto sektoru), tā uz valsts un pašvaldības institūcijām. Ar Likumu nepietiek, ir ļoti svarīga iekšējā ziņošanas kārtība. Trauksmes celšana ir kā tiekšanās uz ētiski godprātīgu rīcību organizācijā. VK darbinieki tiek konsultēti pirms ziņojuma iesniegšanas. Darbinieki tiek informēti, iekštīklā ir pieejama informācija.

Eksperts akcentē, ka gan Likuma, gan arī Direktīvas mērķis ir nodrošināt, ka tiek ziņots par darbā novērotiem pārkāpumiem. Tiek aptverts gan procesa sākums, gan arī pēc darba attiecību izbeigšanas. Atlases procedūrā nozīmīga ir caurspīdība. Trauksmes celšana nav pašmērķis, galvenais ir veidot attiecības uz savstarpējās atklātības pamata.

VK aicina iekšējās trauksmes celšanas sistēmās nodalīt anonīmos ziņojumus no trauksmes celšanas ziņojumiem, jo Likumā un Direktīvā šobrīd anonīmie ziņojumi nav paredzēti. Direktīva ļauj dalībvalstīm brīvi izvēlēties, kā rīkoties attiecībā uz anonīmu ziņošanu, vai to nodrošināt.

3. SESIJA: CENTRĀ TRAUKSMES CĒLĒJS. KO TAS NOZĪMĒ – CELT TRAUKSMI

„Kurmis Siemens!” Trauksmes cēlēja stāsts

Per-Yngve Monsen, viens no Norvēģijas zināmākajiem trauksmes cēlējiem

Pēc notikušajām izmaiņām uzņēmuma „Siemens” vadībā, tika noslēgts jauns līgums ar Norvēģijas bruņotajiem spēkiem saistībā ar izmaiņām IT struktūrā. Monsena kungs par noslēgto līgumu un tā radītajām bažām ziņoja uzņēmuma finanšu direktoram. Saskatītie riski bija par to, ka uz noslēgtā līguma pamata „Siemens” par sniegtajiem pakalpojumiem armijai piestādīja krietni lielāku rēķinu, kā reāli nepieciešams. Pēc ziņošanas finanšu direktoram situācija netika atrisināta. Finanšu direktors pieprasīja tirdzniecības vadītājam sagatavot nepareizu aprēķinu, ka „Siemens” izpilda līgumu. Monsena kungs vienojās ar tirdzniecības vadītāju, ka par konstatēto faktu nepieciešams

informēt vecāko menedžeri par to, ka saņemtā samaksas summa pārsniedz līgumā noteikto. Šī bija otrā ziņošanas epizode, ar kuru tika norādīts, ka atbildība par notikušo jāuzņemas augstākajai uzņēmuma vadībai.

Notiekošā krāpšana netika novērsta. Tādēļ Monsena kungs nosūtīja anonīmu trauksmes celšanas vēstuli „Siemens” vadībai Vācijā. Pēc noteikta laika „Siemens” izpilddirektors steidzami sasauca sapulci, kas Monsena kungam skaidri lika saprast, ka sapulce ir saistīta ar anonīmo vēstuli. Sapulces laikā spriedzes apstākļos uzņēmuma vadība centās noskaidrot, kurš ir izpaudis vēstulē minēto informāciju. Monsena kungs uzņēmumā tika vairākkārt nopratināts. Viņš saprata, ka ir jāsavāc nepieciešamie pierādījumi. Tieši pēc nepieciešamo pierādījumu savākšanas Monsena kungs saņēma vēstuli par darba tiesisko attiecību izbeigšanu.

Savāktā informācija tika nodota plašsaziņas līdzekļiem. Tas bija ļoti bailīgi, taču avīzes radušos situāciju darīja zināmu nacionālā mērogā. Vēlāk speciāli izveidotās komitejas darba rezultātā tika konstatēts pārkāpums noslēgtajā līgumā un „Siemens” nācās atmaksāt nepamatoti saņemto naudas summu. „Siemens” vadība atzina, ka Monsena kungs rīkojās atbilstoši uzņēmuma vadlīnijām.

Trauksmes celšanas gadījumā ļoti svarīgs ir atbalsts, piemēram, cilvēki uzņēmumā. Monsena kungs iesaka, ka labāk ir izbeigt darba tiesību attiecības nevis turpināt strādāt konkrētajā uzņēmumā. Attiecības kļūst ļoti sarežģītas.

Trauksmes cēlēji saņem valsts un politiķu atbalstu. Taču tiesu sistēmā tiesvedības laikā var tikt pieņemts lēmums, kas nav labvēlīgs trauksmes cēlējam. Politiķi to nevar ietekmēt.

Ceļot trauksmi pret uzņēmuma vadītājiem, pastāv risks, ka viņi neievēros uzņēmuma noteiktās vadlīnijas. Ir jāsaprot, ka jautājums, par ko tiek celta trauksme, var būt saistīts ar lielu risku.

Kā atbalstīt trauksmes cēlēju – medija loma. Ko iestādei vai uzņēmumam nedarīt trauksmes celšanas gadījumā

Martin Laine, Igaunijas Ekspress Meedia pētnieciskais žurnālists

Laines kungs medijos aprakstīja gadījumu, kad pie viņa vērsās trauksmes cēlējs par krāpšanos ar Eiropas Savienības zinātnei piešķirtajiem naudas līdzekļiem. Trauksmes cēlējs tika iesaistīts notiekošajās nelikumīgajās darbībās. Tika norādīts, ka zinātniekiem tiek maksāts no ES grantiem par projektiem, kuros tie nav iesaistījušies. Trauksmes cēlēja kolēģi nevarēja viņu atbalstīt, jo viņi nebija spējīgi izmainīt notiekošo. Vēršanās institūcijā nedeva risinājumu konstatētajai problēmai. Arī vēršanās policijā nesniedza risinājumu situācijai.

Pēc informācijas publicēšanas presē Tallinas Tehniskajā universitātē konstatēja tās iekšējo noteikumu pārkāpumu, taču krāpšana netika konstatēta. Pret trauksmes cēlēju pētniecības vietā tika uzsāktas represijas. Viņa identitāte netika aizsargāta. Trauksmes cēlējs tika publiski pazemots, viņam izteikti draudi par darba attiecību izbeigšanu universitātē.

Laika gaitā par trauksmes cēlēja sniegto informāciju tika uzsākta izmeklēšana prokuratūrā, kā rezultātā Tehniskās universitātes profesors tika atzīts par aizdomās turēto. Arī Eiropas Komisija uzsāka attiecīgu izmeklēšanu.

Atsevišķos gadījumos, kad institūcija nav gatava atzīt pārkāpumu, trauksmes cēlējs var nolemt iegūto informāciju paust publiski. Tādēļ žurnālistiem ir jānodrošina trauksmes cēlēja identitātes aizsardzība. Likums nevar sakārtot korupcijas pārņemtu organizāciju, ja tā nav gatava uzlabot situāciju. Vēršanās pret institūciju nav jāuzskata par nodevību, kā tas tika uzskatīts Padomju laikos.

Kā panākt darbinieku uzticēšanos trauksmes celšanas mehānismam?

Tom Devine, Government Accountability Project, juridiskais direktors, ASV

Mēs cienām privātumu, taču trauksmes celšana ir tam pretēja. Demokrātiskai sabiedrībai ir tiesības zināt. Trauksmes cēlējam ļoti nozīmīga ir lojalitāte, piemēram, ģimenē, darba vidē, sabiedrībā, pret likumu. Organizāciju vadītāji var veicināt uzticēšanos. Cilvēki ir gatavi stāties pret represijām. Trauksmes cēlētus vieno sajūta, ka, lai dzīvotu saskaņā ar sevi, ir jārīkojas. Darba vietas vide veido organizācijas kultūru. Nozīmīga ir arī iekšējā trauksmes celšanas sistēma. Trauksmes celšana ir kā brīdinājums, kas palīdz novērst sekas. Tādēļ šie ziņojumi ir nozīmīgi organizācijai.

Ne tikai korporatīvajā pasaulē, bet sabiedrībā kopumā trauksmes cēlēji ir radījuši ļoti svarīgas izmaiņas sabiedrībā, ko apliecina vairāki gadījumi dažādās jomās, piemēram, medicīnā, valsts drošībā, vides aizsardzībā, cilvēktiesību aizsardzībā u.c.

Ir nepieciešams pasargāt jebkādu komunikāciju ar iestādi, ne tikai ziņojumu. Nav saprātīgi pasargāt tikai ziņojuma sniedzēju, jo viņus var izolēt. Trauksmes cēlējiem ir jābūt daļai no izmeklēšanas, jo viņi var būtiski palīdzēt.

4. SESIJA: DISKUSIJA – NĀKOTNES IZAIČINĀJUMI UN IESPĒJAS

Diskusijas dalībnieki:

Evita Goša, juridiskā direktore, valdes locekle, SCHWENK Latvia

Katrīne Pļaviņa, zvērināta advokāte, ZAB VILGERTS

Amīts Kabravala (*Ameet Kabrawala*), Federālais prokurors un Rezidējošais juridiskais padomnieks, ASV Tieslietu departaments, ASV Vēstniecība Latvijā

Šobrīd arvien daļa cilvēku trauksmes celšanu uztver kā apstākļus Padomju savienībā, ka ziņošana nav pozitīva. Taču daļa cilvēku uzskata, ka ziņošana ir noderīga. Ir nepieciešams informēt un izglītot sabiedrību par ziņošanas iespējām. Galvenais resurss ir izpratne par ziņošanas mehānismiem. Tāpat svarīgi ir radīt sabiedrībai uzticību, ka šie mehānismi ir efektīvi.

Ir pietiekami daudz juridisku risinājumu, kā rosināt uzņēmumus trauksmes celšanas sistēmā. Arī tiesu sistēma atbalsta trauksmes celšanu un tās juridiskās sekas. Likumdevējs izstrādā arī likuma grozījumus, tādēļ arī likumdevējam ir jābūt informētam par trauksmes celšanas nepieciešamību.

Darba tiesisko attiecību pamatu veido arī uzņēmumu ētikas kodeksi, kas iedrošina atvērtību un uzticību. Konfidencialitātes princips palīdz sasniegt objektivitāti un taisnīgumu. Arī ziņojumu izskatīšanas veids iedrošina cilvēkus tos sniegt.

Iekšējās trauksmes celšanas sistēma ir ļoti nozīmīga. Trauksmes celšana var norādīt tikai uz nelielu daļu pastāvošās problēmas. Tā var norādīt uz sistēmiski saistītām problēmām. Trauksmes cēlēji ir speciāla liecinieku kategorija. Arī uzticība un sadarbība ir ļoti svarīga. Iekšēja vai ārēja sadarbība faktu iegūšanā var palīdzēt atklāt sarežģītus, piemēram, ar korupciju saistītus gadījumus.

OTRĀS DIENAS KOPSAVILKUMS

Laima Letiņa, moderatore:

Liels paldies diskusijas dalībniekiem par dalīšanos pieredzē un vērtīgajiem padomiem, kā arī darbu, kas jau paveikts un tiks paveikts nākotnē, lai veicinātu uzņēmumu un iestāžu izpratni par to, ka trauksmes celšana ir pašu labā un, lai trauksmes cēlētāji justos kā varonis, tiktu atbalstīts un aizsargāts, nevis iebiedēts un nosodīts par savu darbību!

Noslēdzot šo diskusiju, noslēdzam arī konferenci "Trauksmes celšana: nākamais līmenis". Šīs divas dienas bijušas tiešām piepildītas un noteikti būs pamats arī tālākam darbam pie sistēmas skaidrošanas un uzlabošanas.

Otro dienu iesākām ar konferences atbalstītāju uzrunām, "Sabiedrības par atklātību – Delna" direktore mūs aicināja izzināt labāko praksi un sadarboties atbilstošu iekšējās trauksmes celšanas sistēmu ieviešanā. Viņa ekselence ASV vēstnieks Latvijas Republikā Džons Leslijs Kārvails uzsvēra trauksmes celšanas nozīmi korupcijas mazināšanā, savukārt viņa ekselence Nīderlandes Karalistes vēstnieks Latvijas Republikā *Govert Jan Bijl de Vroe* mudināja sargāt likuma varu.

Pirmo sesiju iesākām ar pieredzējušā eksperta Hansa Grūta prezentāciju, stiprinot mūsu izpratni par to cik būtiski, lai integritātes sistēma atbilstu ētiskās līderības standartiem un cik morāli sarežģīti, izaicinoši dažreiz ir pieņemamie lēmumi. Turpinājām ar Serbijas pētnieciskās žurnālistikas izdevuma *PištaJka* dibinātāja un galvenā redaktora stāstu, uz klausot vienlaikus gan smeldzīgus, gan iedvesmojošus stāstus par trauksmes cēlētājiem. Varējām ieskatīties tajā, cik tieši nozīmīgu lēmumu trauksmes cēlētāji pieņem un ko varam kā sabiedrība darīt, lai atbalstītu pārkāpumu atklāšanu. Pirmās sesijas noslēgumā Inese Tauriņa prezentēja monitoringa ziņojumu par iekšējo trauksmes celšanas sistēmu ieviešanu, iezīmējot arī niansi, ka publiskajā sektorā ziņošanas sistēmas kvalitātes uzsvars nereti ir uz saņemto ziņojumu skaitu, savukārt privātajā sektorā uz darbinieku informēšanu un iedrošināšanu.

Otro sesiju veltījām ieguvumiem un nosacījumiem, ieviešot iekšējās trauksmes celšanas sistēmas. *Transparency International* Lietuvas nodaļas vadītājs *Sergejus Muravjovas* līdzās vadlīniju, juridiskā atbalsta, aizsardzības un labi apmācītu speciālistu nodrošināšanai mūs aicināja arī veicināt savstarpēju empātiju. Rīgas domes Birokrātijas apkarošanas centra pārstāvis Aigars Evarsons uzsvēra un iepazīstināja mūs ar Rīgas domes ieviesto iekšējo kontroles sistēmu nozīmi un trauksmes cēlēja aizsardzības nodrošināšanas nozīmi tajā. Valsts kanceleja un Valsts administrācijas skola apņēmas organizēt apmācības kontaktpersonām, lai nodrošinātu vienotu izpratni un pieeju trauksmes celšanā. Otrās sesijas noslēgumā iepazīnāmies ar finanšu sektora stāstu – Sarmīte Žeibe no *Swedbank* uzsvēra,

ka trauksmes cēlējs ir varonis un cik svarīgi ir tas, ka to pasaka iestādes, uzņēmuma vadītājs. Privātā sektora pieredzē varējām redzēt cik būtiska ir trauksmes celšana tieši pašam uzņēmumam, tā augsto darbības standartu un reputācijas pasargāšanai.

Dienas pirmo pusi noslēdza ekspertu diskusija, kurā akcentēja iepriekšējās sarunās dzirdēto un mācību nozīmi. Kā arī paskaidroja šī brīža pieeju anonīmajiem ziņojumiem Latvijā.

Otro dienas pusi iesākām ar satricinošu, emocionālu un satraucošu Pēra Ingves Monsena – Siemens kurmja stāstu par pārdzīvojumiem trauksmes celšanas laikā, dzīvi pēc tam un darba vietas, sabiedrības attieksmi pret trauksmes cēlēju. Neskatoties uz notikušo Pērs Ingve Monsens, ja vajadzēs – ziņos vēlreiz. Jo vienreiz trauksmes cēlējs ir vienmēr trauksmes cēlējs. Igaunijas Express Media pētnieciskais žurnālists Mārtins Laine pastāstīja par to, cik izaicinoši un dažbrīd smagi ir bijis aizstāvēt trauksmes cēlēju par krāpniecību zinātniskās pētniecības jomā. Uzsvēra to cik liela nozīme ir kultūrai un mūsu izpratnei par vērtībām. Tikām aicināti nebaidīties uzzināt, ka kaut kas noticis ne tā, bet gan baidīties, kas notiks, ja tas netiks novērsts! Pieredzes bagātais trauksmes cēlēju atbalstītājs Toms Devains mūs aicināja stiprināt līderību, radīt iekšējās trauksmes celšanas sistēmas, kas nosaka skaidru ziņošanu un stiprina labākos ziņošanas principus un standartus.

Noslēgumā uzklusijām trīs ekspertu – Evitas Gošas, Katrīnes Pļaviņas un Amīta Kabrawalas viedokļus par nākotnes izaicinājumiem un iespējām trauksmes cēlējiem. Tika uzsvērtā galvenā resursa – zināšanu un izpratnes – nepieciešamība. Tāpat tikām aicināti ticēt caurspīdīgumam un ne tikai meklējām veidu kā likumos piedāvāt “burkānus”, bet jau pamanījām nākotnes sadarbību šajā virzienā.

Šīs bijušas tiešām piepildītas dienas un tādas tās nevarētu būt bez mūsu atbalstītājiem – ASV vēstniecības Latvijā, Nīderlandes vēstniecības Latvijā un Pasaules brīvo latviešu apvienības.

Diena bagāta un lai gan šai konferencei noslēdzošā – iedvesma, zināšanas un izpratne par trauksmes celšanas sistēmu, tās mehānismiem un varonību, ko uzņemas trauksmes cēlējs, būs ar mums arī pēc tās skatoties konferences brīvi pieejamo videoierakstu, saņemot konferences ziņojumu un turpinot runāt un darīt, lai trauksmes celšanas sistēma Latvijā un visā pasaulē tiešām sasniegtu nākamo līmeni.

Paldies Jums, sargāsim sevi, būsīm drošībā un vienlaikus veicināsim mūsu visu kopējo drošību, neklusējot un atbalstot tos, kuri izvēlas neklusēt!

Konferences ziņojumu sagatavoja Valsts kanceleja sadarbībā ar biedrību "Sabiedrība par atklātību-Delna" un Valsts administrācijas skolu.
